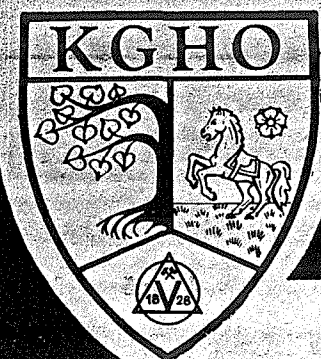
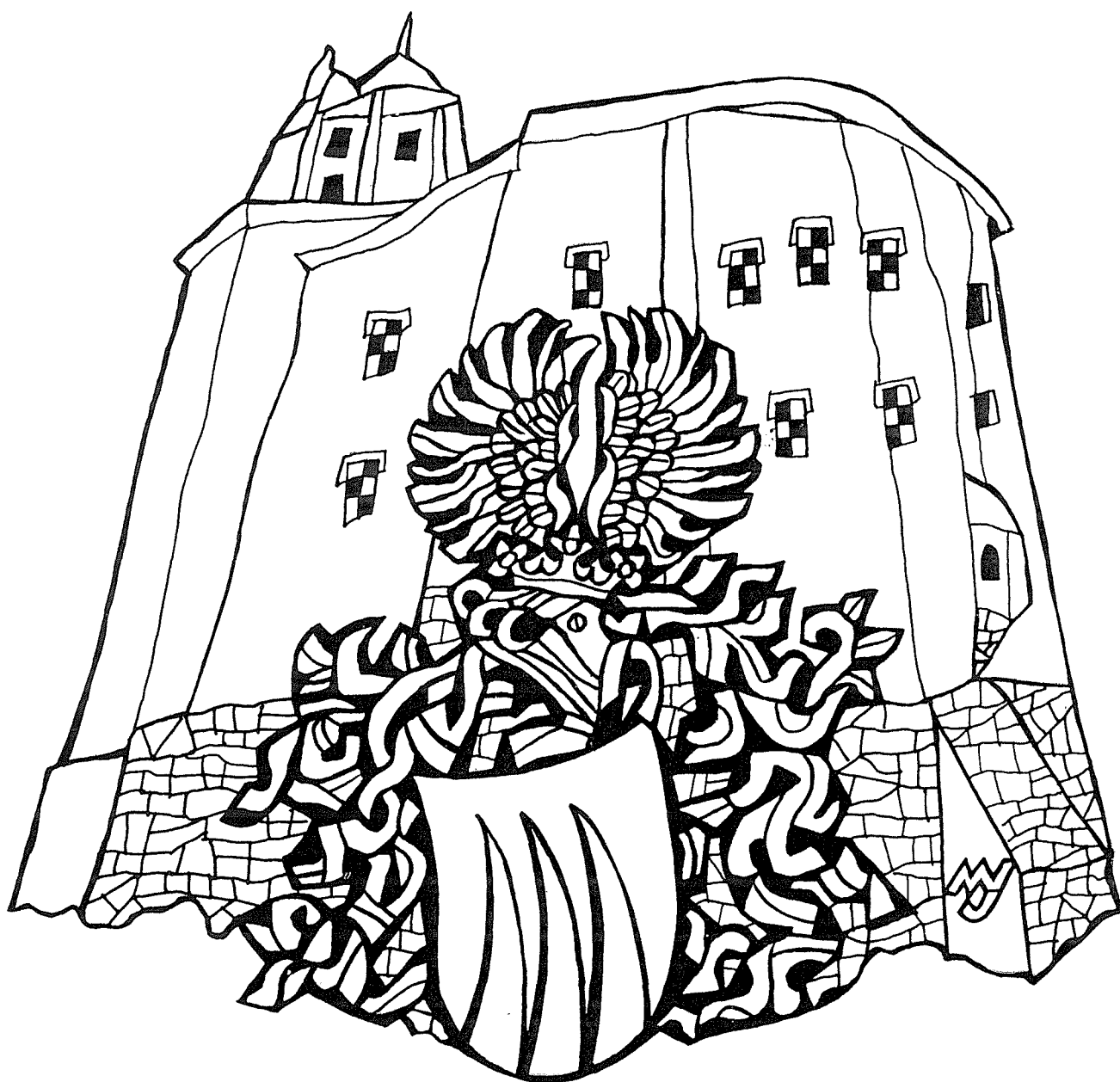

ZPRÁVODAJ

Klub genealogů a heraldiků Ostrava Domu kultury ROH VŽSKG

číslo

22

Obsah

Miroslav Pavlů: K přestavbě malenovického hradu za Václava Tetoura z Tetova — příspěvky ke genealogii a heraldice moravských Tetourů	27
Jan Skutil: Nejstarší literární obraz rodiny v Prvé staroslověnské legendě o Václavovi	31
Karel Müller: Dvě městská znaková privilegia ve Státním oblastním archivu v Opavě	34
Naděžda Ptáková: Značky na cínových výrobcích ze sbírek Ostravského muzea	37
Do Vaší knihovny	38
Z činnosti klubu	40
Josef Pilnáček: Rody starého Slezska — dodatky	41

ADRESY AUTORŮ:

Miroslav Pavlů, Polní 4574/47, 760 05 Gottwaldov 5.

PhDr. Jan Skutil, CSc., Moravské muzeum, literární odd., Svatopluka Čecha 39, 602 00 Brno-Královo Pole.

PhDr. Karel Müller, Státní oblastní archiv, Sněmovní 1, 746 22 Opava.

Naděžda Ptáková, Ostravské muzeum, nám. Lidových milicí 1, 701 00 Ostrava 1.

ZPRAVODAJ — vydává Klub genealogů a heraldiků Ostrava DK ROH Vítkovic. Řídí PhDr. Karel Müller s redakční radou. Zodpovědný redaktor: Vladimír Markl. Grafická úprava: Petr Pavliňák. Veškeré články, drobné příspěvky a jinou korespondenci zasílejte laskavě na adresu: KGHO, pošt. schr. 217, 729 17 Ostrava 1. Schváleno k tisku odborem kultury NVO pod č. j. kult/84/946/Tom ze dne 16. 3. 1984. Uzávěrka čísla 22 byla 21. 3. 1985.

Vytiskl Městský podnik služeb Frýdek-Místek, obor 05, Vratimov. Čís. zak. 4240.

Na titulní straně: Kresba č. 1 k článku M. Pavlů

Na zadní straně obálky: Fotografie č. 4 článku M. Pavlů

K přestavbě malenovického hradu za Václava Tetoura z Tetova – příspěvky ke genealogii a heraldice moravských Tetourů

Tetourovské stavební činnosti na hradě Malenovicích, která toto panské sídlo podstatně změnila, věnovali dosud pozornost K. Svoboda a B. Samek.¹⁾ Na základě nově zjištěných skutečností je však třeba oba příspěvky doplnit. V následujícím textu chci upozornit na objev, k němuž došlo v březnu r. 1981 v souvislosti s adaptačními pracemi, které zde byly tou dobou prováděny. Zmíněný objev, pro stavební dějiny hradu významný, umožňuje díky nové identifikaci erbů v jeho interiérech přesněji datovat počátky a průběh již renesanční tetourovské přestavby.

K. Svoboda hovoří ve své práci o dochovaných kamenických člancích lichtenburského i tetourovského období a upozorňuje na existenci portálu ještě pozdně-gotického charakteru s erby Václava Tetoura a jeho manželky Mandaleny z Vlčnova. Uvádí, že to byl právě tento Václav, který pokračoval ve stavební činnosti předchozích majitelů hradu — Lichtenburků. Nepokouší se však o bližší datování této přestavby. Zmíněný portál dnes již neexistuje, byl ale nalezen jeho fragment, nesoucí oba vzpomínané erby (obr. č. 3). Jejich identifikace je správná a vznik portálu je možno položit do první poloviny 40. let 16. století (Mandalea z Vlčnova se už v r. 1542 objevuje v pramenech jako Václavova manželka).²⁾

Na rozdíl od K. Svobody považuje B. Samek na základě jím zjištěných skutečností za prokázané, že přestavba hradu je spjata s osobou Fridricha Tetoura a klade ji do 40. let šestnáctého století.³⁾ Odvolává se totiž na svorník s tetourovským erbem (tři levé boční klíny — obr. č. 1), který byl nalezen při někdejších restaurátorských pracích v tzv. malovaném sále; ve stejné místnosti byly tehdy také objeveny česky psané rudkové nápisy. Tyto nápisy se vztahují k r. 1541, 1545 a 1547 a objevuje se v nich i Fridrichovo jméno.

Dnes, po objevení dalšího znaku je třeba Samkův názor odmítnout. Do středu klenby místnosti, sousedící s malovaným sálem, je totiž zasazen svorník typologicky shodný s předešlým. Je ale polychromován a nese erb Bítovských ze Slavíkovíc (obr. č. 2), kteří v poslední čtvrtině 16. století navázali na tetourovskou přestavbu a dokončili ji.⁴⁾ Na tomto svorníku, jak se podrobným průzkumem podařilo zjistit, byl však původně vytesán erb Aleny z Levic, doložené k r. 1528 jako manželky Václava Tetoura z Tetova.⁵⁾ Figuru štítu tvoří tři šesticípé hvězdy, rozmístěné do podoby trojúhelníka, a to se dvěma hvězdami nahoře, jednou dole. I když jsou ztesány a přemalovány, k čemuž došlo zřejmě za Bítovských, jsou snadno zjištěitelné hmatem a z maximální blízkosti dokonce částečně viditelné. Dodejme ještě, že oba svorníky se nacházejí ve dvou sousedících místnostech, které snad vznikly dodatečným rozdělením původního prostorného sálu. K vestavění příčky by však vzhledem k existenci zmíněných nápisů muselo dojít už někdy počátkem 40. let 16. století.

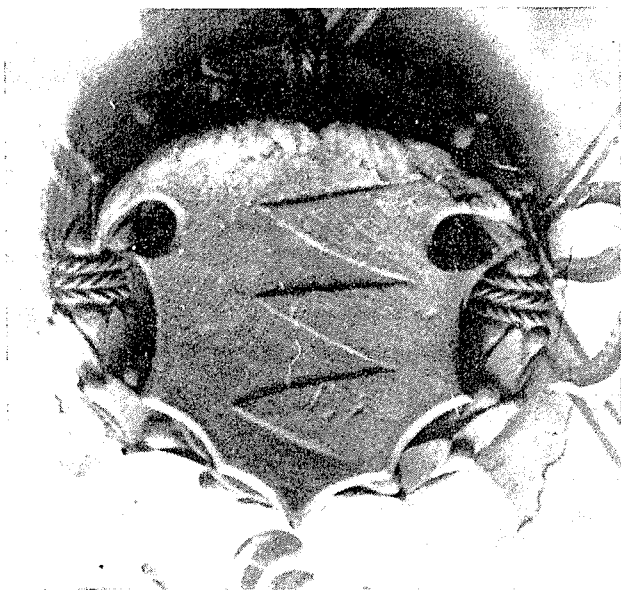
Na malenovickém hradě se tedy dochovaly erby dvou Václavových manželek (domněnka K. Svobody o existenci dvou Václavů se dnes jeví jako mylná). Tato skutečnost má pro stavební historii objektu nemalý význam, neboť nyní je možno alespoň přibližně časově vymezit průběh tetourovské přestavby. Takto ji lze klást přinejmenším do období kolem r. 1528 a 1542. Václav Tetour se tak stává ve vztahu k objektu významnou osobností, která se při své poměrně rozsáhlé stavební činnosti mohla opírat o značnou majetkovou základnu; za života Václava a jeho synů dosáhly tetourovské državy na jihovýchodní Moravě teoreticky největšího rozsahu.

Na jeho osobu stále upomíná nejen krásný náhrobek v malenovickém kostele sv. Mikuláše (obr. č. 4), ale zejména přestavěný a rozšířený hrad, jenž právě za něj, snad už koncem 20. let 16. století, začal získávat podobu pohodlnějšího renesančního sídla. Neobstojí tedy domněnka B. Samky, že k přestavbě hradu došlo za Fridricha Tetoura, který ostatně majitelem Malenovic nikdy nebyl.

Mimo jiné o tom svědčí i erby stavebníka Václava Tetoura z Tetova a jeho první manželky, dochované v místnostech prvního patra hradu, i když jeden z nich zůstává nadále skryt před zraky nezavěšených návštěvníků.

GENEALOGIE MORAVSKÝCH TETOURŮ

Základy pro majetkové bohatství rodu vytvořil Vilém Tetour z Tetova, jeden ze šesti bratrů, připomínaných v Čechách v r. 1473. Nešlo o rodinu domácího původu, přišli k nám snad ze Slezska. Na Moravu se dostali přes Čechy, kde se objevují někdy před polovinou 15. století (zařímco v Čechách byli Tetourové jen v rytířském stavu, na Moravě se r. 1549 zařadili mezi pány). V našich zemích se rod rozvětvil a nabyl statků právě zásluhou Viléma a jeho bratrů, kteří jako námezdní žoldnéři nashromáždili ve službách nejrozumnějších pánů značný majetek. Například Vilémův bratr Fridrich bojoval v r. 1470 v žoldu Jana ze Švamberka na Strakonických a sám Vilém, který byl v té době hejtmánem Jana z Rožmberka, se později proslavil jako jeden z předních velitelů vojsk Matyáše Korvína. Na vrcholu své životní kariéry se ocitl koncem 80. let 15. století, kdy se stal nejvyšším Matyášovým hejtmánem ve Slezsku.⁶⁾ Kromě mnoha jiných odměn obdržel za své služby někdy před r. 1478 i panství zlínské na jihovýchodní Moravě (darovací listina vyhotovena r. 1485, in-tabulována r. 1490). To se spolu se sousedními Malenovicemi, které koupil někdy před r. 1484 od Lichtenburků, stalo základem velkého tetourovského dominia v této oblasti.⁷⁾ Svůj význam měly i Vilémovy sňatky s bohatými nevěstami. Značné jmění měla už první Vilémova manželka Markéta z Háje, dcera proslulého Matyášova hejtmána France z Háje, jemuž patřily i některé

Obr. č. 1

statky na Slovensku (Vilém sám tam později vlastnil Hričov a Velkou Bytču).⁸⁾ Markéta zemřela někdy před r. 1494 — toho roku byla jeho ženou Barbora, dcera Jana „Bohatého“ z Žerotína a Machny z Nové Cerekve.⁹⁾ Oba sňatky podpořily majetkové pozice rodu i jeho prestiž. Vilém žil ještě r. 1493, ale r. 1498 byl již mrtev. Toho roku se poprvé připomínají jeho dosud nezletilí synové — Jan, Jiří a Václav.¹⁰⁾

Zdědělý majetek, k němuž kromě Zlína a Malenovic patřily ještě Březolupy, byl až do r. 1509 pod správou poručníků. Těmi byli dva Žerotínové a strýc Hynek Tetour, nejspíš bratr jejich zemřelého otce (ostatně zdá se, že kromě Vilémových synů se na Moravě usadili i potomci některého z Vilémových bratrů). Při dělení dědictví r. 1510 si nejstarší Jan ponechal hotové peníze a bratrům zůstaly otcovské statky. Jan, který zdědil navíc i dobrodružnou povahu (r. 1504 se spolu s bratrem Jiřím zúčastnil neslavné výpravy do Bavor a někdy v l. 1519-20 sloužil vojensky v Polsku), se na čas usadil v Olomouci, pak z Moravy mizí a je pravděpodobně tím Janem, který r. 1518 koupil půl Hostinného v severovýchodních Čechách a s Kordulí ze Sloupna vyženil Vrchlabí. Roku 1521 se ještě naposledy neúspěšně hlásí o podíl ze zděděného majetku, zůstává ale v Čechách. Zemřel někdy mezi 1539—41 a zanechal syny Lva a Fridricha.¹¹⁾

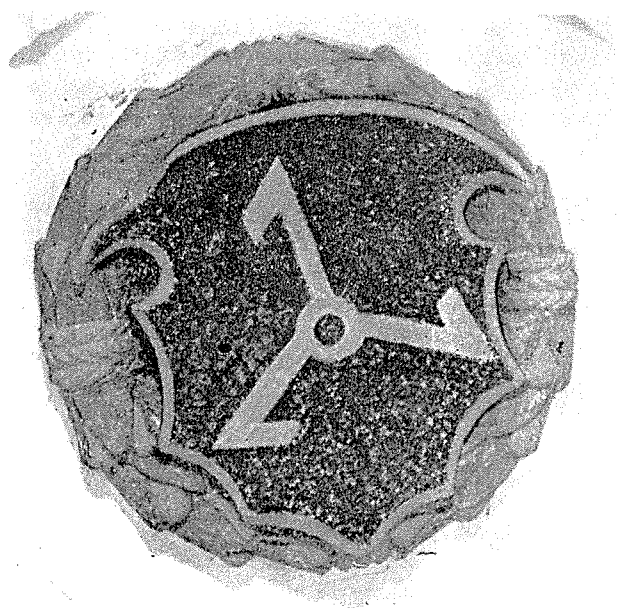
V r. 1514 došlo mezi Jiřikem a Václavem k opětovnému rozdělení majetku — Jiří si ponechal Zlín, Václavovi zůstaly Malenovice.¹²⁾ Březolupy, zástavní statek vizovického kláštera, si rozdělili na dva díly, ale už před r. 1519 získal zástavu Jan z Hříštně (později se tu objevují Tetourové znovu).¹³⁾

Manželkou Jiřího Tetoura na Zlíně byla Ludmila z Lomnice (1531), pravděpodobně dcera brumovského Jana z Lomnice (+ 1533). Víme o něm, že r. 1540 zastával úřad sudího menšího práva olomouckého. Nevíme přesně, kdy zemřel, naposledy se připomíná v r. 1541; vdova Ludmila z Lomnice žila ještě v r. 1553. Kromě tří synů měl dceru Apolonii, poprvé provdanou za Jana Černického z Kácova, podruhé za Zdeňka Kavku z Říčan, pozdějšího majitele Vizovic a Brumova.¹⁴⁾ Jiří mladší, patrně nejstarší Jiříkův syn, byl v l. 1533-38

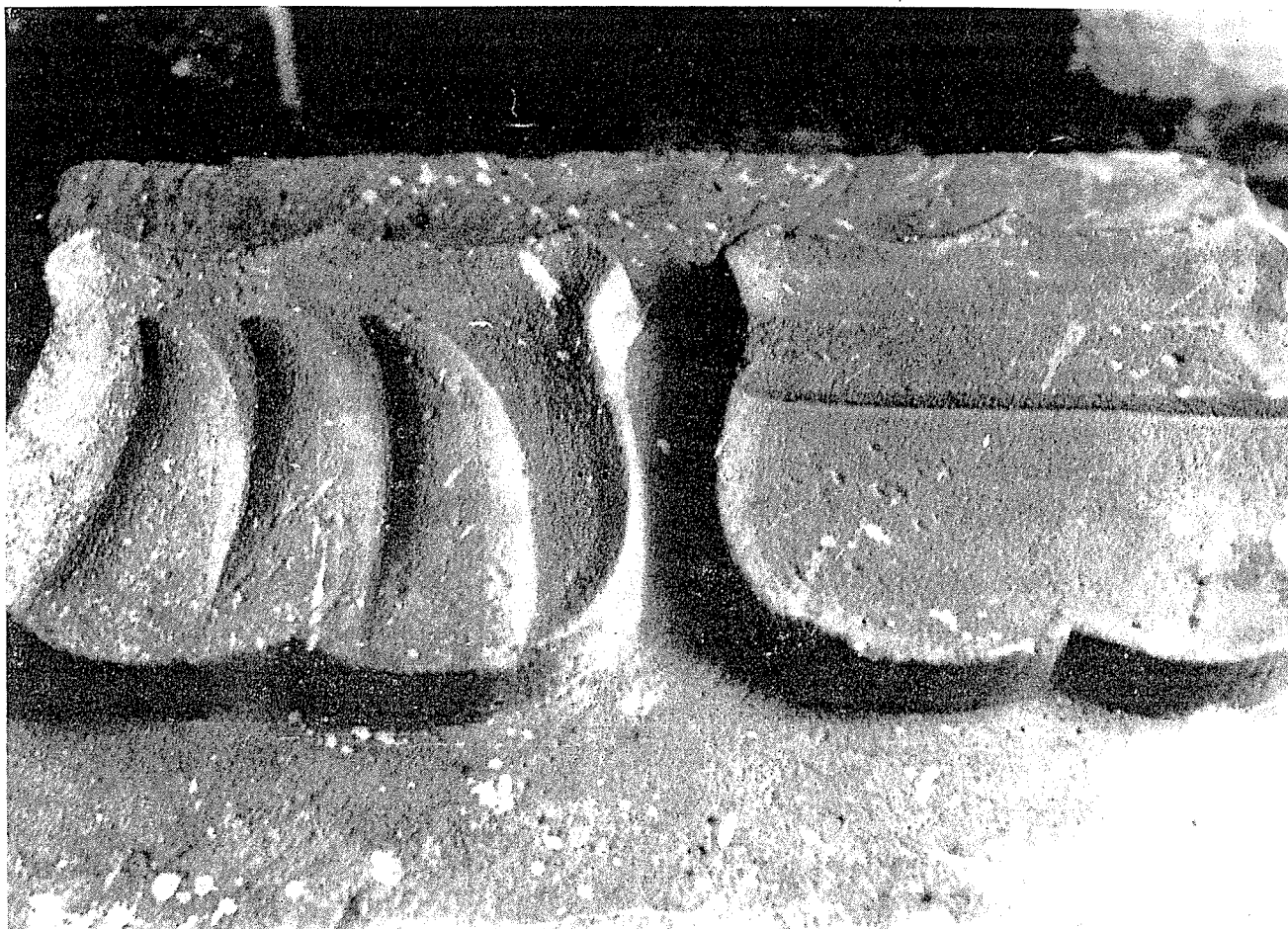
majitelem Březolup, mladší Vilém držel v l. 1528-44 Bořetice na Hustopečsku.¹⁵⁾ Třetí syn Jan měl společně se starším Vilémem Bořetice (do r. 1544), po otci převzal Zlín. V r. 1549 byl spolu se strýcem Václavem povýšen do panského stavu (jeho bratři tedy už nežili), v r. 1566 se oženil s Annou Lorantkou z Inky, členkou uherského rodu Lorantů na Bzenci. Žil ještě v r. 1538, ale r. 1569 byl již nebožtíkem. Vdova se po jeho smrti přestěhovala zpět na Bzenec, žila ještě r. 1574. Měl-li někdo z Jiříkových synů potomky, nevíme, jisté ale je, že Zlín převzal po Janově smrti jeho malenovický bratranec Kunc Kašpar Tetour.¹⁶⁾

Nejmladší z Vilémových synů, malenovický pán Václav Tetour, byl po svém otci nesporně nejvýznamnějším členem rodu. Spolu se synovcem Janem Tetourem byl 28. 9. 1549 povýšen do panského stavu, jistě nejen pro zásluhy svého otce, ale i za služby, které vykonával v l. 1547—49 jako nejvyšší písař markrabství moravského.¹⁷⁾ Jeho kariéra znamenala vyvrcholení rodové prestiže. Postaral se i o jisté rozšíření rodového majetku, zejména v blízkosti Malenovic, když koupil Šarovy (int. 1533), získal zpět Březolupy (int. 1547) a r. 1554 koupil Sehradice. Mimoto už v r. 1544 převzal Bořetice a jeho manželka r. 1552 Bánov, který pak zůstal Tetourům do r. 1589.¹⁸⁾

Václav Tetour byl dvakrát ženat. O jeho první manželce, která se v pramenech připomíná pouze jednou (1528), je nutno říci, že pocházela ze starobylého slezského rodu, jehož příslušníci se správně psali ze Šlevic (někdy Šlejvic či Šlivic); dělili se na dvě větve — Šlevické a Kravařské ze Šlevic. Nevíme s jistotou, ke které z nich patřila paní Alena (snad byla dcerou Mikuláše z Levic a z Kravař, který se připomíná r. 1484).¹⁹⁾ Celý rod užíval erbu tří šesticípých hvězd (většinou v postavení 2,1), s klenotem jedné hvězdy ze štítu. Zřejmě až v pozdější době se hvězda v klenotu dostala doprostřed kruhu či na kruhovou desku (Markéta Šlivická ze Šlevic 1599 a poč. 17. stol., stejně pečetí Adam Kravařský ze Šlevic na Kvasicích 5. 1. 1609 a též Adam Kravařský 16. 1. 1616.²⁰⁾ Lišily se zřejmě barvami, na což ukazuje variabilita blasonů šlevického erbu.²¹⁾ Nako-

Obr. č. 2

Obr. č. 3

nec podotkneme, že postavení hvězd na štítě je ve všech uvedených případech shodné jako u Alenina erbu na malenovickém hradě. Kdy paní Alena zemřela, nevíme, r. 1542 byl však Václav Tetour ženat podruhé s Mandalenou z Vlčnova, dcerou Buriana Světlovského z Vlčnova a Johanky z Kornic.²²⁾

Vladycký rod z Vlčnova užíval znaku břevna, klencem bylo orlí křídlo se stejnou figurou; najdeme však i kosmý pruh [tak pečeti Burian z Vlčnova 13. 5. 1540].²³⁾ Barvy jejich erbu nejsou známy. Neověřený zůstává Pilnáčkův údaj, hovořící o manželce Václava Tetoura Kateřině z Kunovic (+1555), dceři Jana z Kunovic na Uherském Brodě.²⁴⁾

Když Václav Tetour v r. 1560 zemřel, zanechal svým synům Fridrichovi, Kuncovi Kašparovi a Burianovi slušný majetek, k němuž zanedlouho přibýlo i dědictví po jejich zlínském bratranci Janovi. Statky, které bratři zdědili a později ještě rozšířili o panství novosvětlovské a veselské, sahaly na jihovýchodě až k hranicím Slovenska.

Hlavním sídlem Fridricha se stal od r. 1563 Nový Světlov, se sourozenci držel též sehradické léno (1592), od r. 1572 Bánov. Zemřel kolem r. 1578, jeho manželka Magdalena z Kunovic (1572) zůstala patrně až do smrti na Bánově, který pak připadl Burianovým synům.²⁵⁾

Kunc Kašpar měl v l. 1563–71 Bánov, v l. 1539–71 Zlín s Bořeticemi a spolu s bratry Sehradice. Krátce se objevil i na Žeravicích u Kyjova (1571), které po jeho smrti do r. 1574 držela vdova Alina z Kounic, dcera Petra z Kounic a Doroty z Geraltovic.²⁶⁾

Burian dědil po otci Malenovice, které ovšem velmi brzy prodal (int. 1570) a Bánov, který r. 1563 odevzdal svému bratru Kuncovi Kašparovi. Spolu s Fridrichem prodali po Kuncově smrti v r. 1571 Zlín s Bořeticemi a v r. 1578 převzal Sehradice. Po Fridrichově smrti dědil Nový Světlov, před r. 1580 získal odkazem panství veselské. Mimoto vlastnil dům v Hranicích, kde v r. 1574 bydlel. S manželkou Annou Zálužskou ze Zálužic (+1592) měl syny Václava (m. Anna z Kunštátu, +1594) a Viléma, dcery Johanku (m. Jan Chroustenský z Malovar, 1588, +1597), Annu a Bohunku (1597). Zemřel v r. 1586.²⁷⁾

Soustavné úsilí Tetourů o vybudování rozsáhlých majetkových držav a jistě nákladné přestavby hlavních rodových sídel ve Zlíně, v Malenovicích a na Novém Světlově stály mnoho peněz a poslední Tetourové nebyli zrovna příkladnými hospodáři. A tak úměrně s ním rostla i jejich zadluženost a hospodářské nesnáze. Prvním vážným projevem této nestability a finančního úpadku se stal odprodej podstaty rodového jmění — Zlína a Malenovic. Jistá náhrada v podobě zděděného veselského panství na celkovém neutěšeném obrazu nic nezměnila a neslavné hospodaření Burianových synů Václava a Viléma vše dovršilo. Oba ještě do poloviny 90. let odprodali veškerý svůj nemovitý majetek na jihovýchodní Moravě (v r. 1589 Veselí a Bánov, někdy po r. 1586 Sehradice a Václav sám nejprve r. 1594 prodal Nový Světlov a nakonec i Vizovice, které koupil před rokem 1593).²⁸⁾ Smrtí Václava r. 1596 (bratr Vilém

zemřel už r. 1592] pak mizí jméno tetourovského rodu z této části Moravy.²⁹⁾

Vedle zlínsko-malenovické větve žili na Moravě další Tetourové, které zatím nelze spolehlivě zařadit a o většině z nich patrně ani v budoucnu nic podstatného nezjistíme. Je jisté, že jich nebylo málo, drželi však jen drobné statečky, většinou asi jen svobodné dvory, a to převážně v okolí Brna a na jihozápadní Moravě. Jak bylo již poznamenáno, je pravděpodobné, že se tu usadili i potomci některého z Vilémových bratrů, navíc nelze vyloučit možnost, že na Moravu přesídlili Tetourové některé z českých větví. Setkáváme se s nimi často v 16. století, ale i později, zhruba až do konce 70. let 17. století. Závěrem na některé z nich upozorňujeme.

Už v r. 1547 vystupuje jako svědek Jana st. z Ludanic na Kvasicích jistý Melichar Tetour z Tetova. Nejspíš týž rytíř Melichar Tetour z T. na Kojátkách měl r. 1561 manželku Lídu z Přestavlk. Píše se o něm jako o příbuzném zlínského Jana Tetoura (+1568—69) a víme, že r. 1562 koupil svob. dvůr v Újezdci, když ještě předtím prodal svob. dvůr v Pršticích u Brna.³⁰⁾

Cerroni se zmiňuje o Fridrichovi Tetourovi z Tetova, který byl r. 1575 ženat s Alžbětou Herultickou z Herultic.³¹⁾

V l. 1575—87 seděl na svob. dvoře v Zaječím na Hus-topečsku Zdeněk Tetour z Tetova, od r. 1577 ženatý s dcerou Žibřida z Bobolusk, Zuzanou. Nevíme, zda nebyl tím Zdeňkem, který měl podle A. Sedláčka prsty ve známé aféře s falšováním dokladů, jimiž byl prokázán údajný společný původ a starý panský stav Tetourů a Vchynských (kromě něj na ní měli podíl i někteří další členové obou rodů). Zemřel v r. 1599, vdova se už

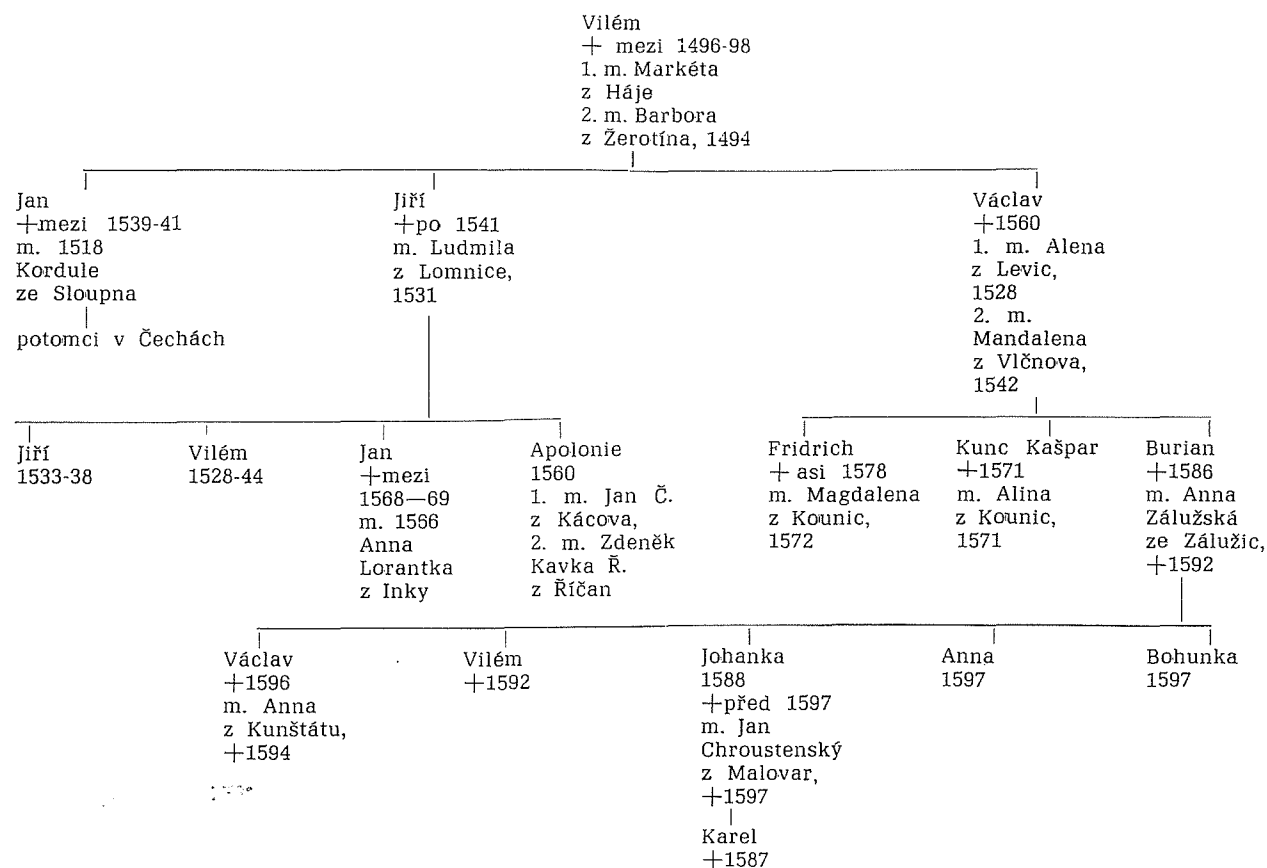
r. 1600 znovu provdala za Zdeňka Oldřicha Vítu ze Rzávého.³²⁾

V r. 1613 držel svob. dvůr v Dol. Heřmanicích u Vel. Meziříčí rytíř Jan Tetour z Tetova. Asi týž se r. 1642 hlásil o list chudoby na úřadě ve Vel. Bíteši s tím, že všechno své jmění ztratil ve válce.³³⁾

Velmi zajímavá zpráva hovoří o Fridrichovi Tetourovi z Tetova. Byl hejtmanem ve Vladislavi, později koupil Stěbořice u Opavy a zemřel 18. 1. 1657. Jeho manželkou byla Eva Šafgočová z Tisovic, s níž měl syna Jana Jiřího křtěného 10. 4. 1646 v Opavě, a dceru Marii Salomenu, r. 1672 ještě svobodnou, později provdanou za Jana Bernarta Henna z Henneberku. Procházka udává, že tento Fridrich byl vnukem světlovského Viléma Tetoura (+1592)³⁴⁾

Současně se na Moravě objevuje Jindřich Sebald Tetour z Tetova, v l. 1664—65 mírovský hejtman.³⁵⁾ Zda on byl posledním z moravských Tetourů, nevíme. Pešina však poznáménává, že r. 1677 už nikdo z nich na Moravě nežil.³⁶⁾

Tetourové, o kterých jsme se nyní zmínili, byli snad až na Fridricha (+1657) rytíři, je však pravděpodobné, že někteří z nich už během 16. století zcela zchudli a klesli tak do nižšího stavu. K nim by se možná dali zařadit ti, kteří užívali jen svého příjmení (Tetour-Tetauer), bez přídomku (z Tetova). Například Tomáš (v letech 1574—77 purkmistr v Kojetíně, který zemřel r. 1590 a měl dceru Martu, provdanou za Pavla Zeleného z Hrušky), Jan (1597), Václav (roku 1610 prodal roli v Kojetíně), Václav — jinak starý Kunec! (1635), nebo Zuzana (prostějovská vdova, provdaná později za olomouckého kameníka Stanislava Ludwiga, který působil v Prostějo-

vě a Olomouci prokazatelně koncem 60. a ještě v 80. letech 16. století).³⁷⁾

Poznámky:

- 1) K. Svoboda, Hrad Malenovice, Naše Valašsko 1950, s. 24–31; B. Samek, Hrad Malenovice, Gottwaldov 1968, s. 1–20.
- 2) ZDO, II, s. 324.
- 3) Samek, c. d., s. 11.
- 4) Tamtéž, s. 12; Svoboda, c. d., s. 26.
- 5) ZDO, II, s. 253.
- 6) Srov. K. Stloukal, Svědectví zlínské minulosti, Zlín – Kraj, od 18. 5. 1942 do 3. 8. 1942.
- 7) L. Hosák, Historický místopis země Moravskoslezské, Praha 1938, s. 373, 376; ZDO, II, s. 44.
- 8) OA Gottwaldov, Archiv města Zlína, inv. č. 667, K. Stloukal, Dějiny Zlína, rkp., s. 6, 16.
- 9) ZDO, II, s. 101.
- 10) ZDO, II, s. 109, 123; ZDB, II, s. 77.
- 11) L. Hosák, Na zlínském zámku za pana Tetoura, Zlín, č. 43 z 30. října 1939, s. 3; V. Prasek, Paměti Malenovic a Pohofelic, Vel. Meziříčí 1883, s. 54; J. Pilnáček, Kdo byl jiskřivý hejtman pan Matůš?, ČRSC v Praze, 1940, s. 81; OSN, XXV, s. 295; A. Sedláček, Hrad, zámky a tvrze království Českého, V, Praha 1933, s. 137, 213.
- 12) L. Hosák, Na zlínském zámku za pana Tetoura, Zlín, č. 44 z 6. listopadu 1939, s. 39.
- 13) Uherskohradištko (VM), Brno 1982, s. 459; Hosák, Zlín, č. 43, s. 3.
- 14) ZDO, II, s. 265; ZDB, II, s. 284; Hosák, Historický místopis, c. d., s. 376; Hosák, Ve Zlíně za pana Jana Tetoura, Zlín, č. 21 z 20. května 1940, s. 3.
- 15) P. Tesař, Tlumačov, Vyškov 1925, s. 299; J. Radimský, Berňová registra moravská z první poloviny 16. století, I. část, ČMM, 1953, s. 335; ZDB, II, s. 208; L. Hosák, Hustopečský okres (VM), Brno 1924, s. 69.
- 16) Hosák, Hustopečský okres, c. d., s. 69; Hosák, Zlín č. 21, s. 3.
- 17) A. Sedláček, Českomoravská heraldika II, Praha 1925, s. 244; ZDO, II, s. 341, 349, 359; ZDB, II, s. 328, 332, 336.
- 18) ZDO, II, s. 281, 346, 382; Hosák, Historický místopis, c. d., s. 434; Hosák, Hustopečský okres, c. d., s. 69; ZDO, III, s. 160.
- 19) J. Pilnáček, Staromoravští rodové, II. vyd., Brno 1972, s. 524; Tesař, Tlumačov, c. d., s. 407.
- 20) SOA Brno, fond A 1-Stavovské listiny, č. 1037; fond G 7-Listiny zemského soudu II, sign. ZS II, č. 33.
- 21) Nejčastěji uváděnou barvou štítu je modrá se stříbrnými hvězdami (A. Sedláček, H. v. Kadich, B. Paprocký), připouští se rovněž existence modré a zlaté (V. Král, J. Pilnáček, H. v. Kadich), ale také černé a stříbrné (C. Blažek a Jakubička u Šlivic ze Šlivic).
- 22) ZDO, II, s. 324, 518.
- 23) OA Gottwaldov, fond Archiv města Valašské Klobouky, č. 11.
- 24) Pilnáček, Staromoravští rodové, c. d., s. 120.
- 25) ZDO, II, s. 432; Hosák, Historický místopis, c. d., s. 434, 423; ZDO, III, s. 44.
- 26) Hosák, Historický místopis, c. d., s. 423, 376, 434; R. Hurt, Kyjovsko (VM), Brno 1970, s. 487.
- 27) ZDO, III, s. 32; ZDO, II, s. 432; ZDO, III, s. 36; Hosák, Historický místopis, c. d., s. 434, 431; R. Hurt, Veselí nad Moravou, Brno 1973, s. 47; Hosák, Poslední Tetouři z Tetova na Zlíně, Zlín, č. 25 z 24. června 1940, s. 3; ZDO, III, s. 751; Pilnáček, Staromor. rodové, c. d., s. 484; J. Čižmář, Dějiny a paměti města Vizovic, Brno 1933, s. 48; V. Peřinka, Vizovský okres (VM), Brno 1907, s. 103; J. F. Svoboda, Žďárský okres (VM), Brno 1937, s. 67; A. Kratochvíl, Velkomeziříčský okres (VM), Brno 1907, s. 284; Hosák, Historický místopis, c. d., s. 436.
- 28) ZDO, III, s. 160, 228, 283; Peřinka, Vizovský okres, c. d. s. 102; Hosák, Historický místopis, c. d., s. 434.
- 29) OSN, XXV, s. 295; Čižmář, Dějiny, c. d., s. 48.
- 30) ZDO, II, s. 404; SOA Brno, fond G 7-Listiny zemského soudu II, sign. ZS II, č. 30; Hosák, Zlín, č. 21, s. 3.
- 31) SOA Brno, fond G 12-Cerroniho sbírka, č. 43, f. 28.
- 32) Hosák, Hustopečský okres, c. d., s. 200, 150; J. Pilnáček, Rody starého Slezska, Jílové 1969, díl I, s. 79; A. Sedláček, Pýcha urozenosti a vývodu u starých Čechův a Moravanův, Praha 1914, s. 12.
- 33) Pilnáček, Staromor. rodové, c. d., s. 487; Kratochvíl, Velkomeziříčský okres, c. d., s. 166.
- 34) OSN, XXV, s. 295; F. J. Häussler, Ahnentafeln und Stammbäume, Opava 1929, s. 71; SOA Opava, fond Hejtmanský úřad kn. Opavsko-krnovského 1507–1784, inv. č. 546, kart. 105; R. v. Procházka, Genealogisches Handbuch erloschener böhmischer Herrenstandfamilien, Neustadt a. d. Aisch 1973, s. 167.
- 35) OSN, XXV, s. 295.
- 36) A. Rybička, Šlechta moravská r. 1677, ČMM 1897, s. 167.
- 37) SOA Opava, Zukalův lístkový seznam moravské a slezské šlechty, sv. II, inv. č. 589-5/6; I. Hlobil, K olomouckému dílu renesančního kamenického mistra Stanislava Ludwiga, VVM, 1982, s. 304–309; I. Hlobil – P. Michna – M. Togner, Olomouc, Praha 1984, s. 75.

(Dokončení v příštím čísle)

Seznam vyobrazení:

Fotografie:

- 1) Malenovice, hrad – svorník se znakem Václava Tetoura z Tetova (20.–30. léta 16. stol.).
- 2) Malenovice, hrad – svorník s pozdějším polychromovaným znakem Bítovských ze Slavíkovíc, původně s tesaným znakem první Václavovy manželky Aleny z Levic (20.–30. léta 16. stol.).
- 3) Malenovice, hrad – fragment portálu s aliančními znaky Václava Tetoura a jeho druhé manželky Mandaleny z Vlčnova (asi 40. léta 16. stol.).
- 4) Malenovice, farní kostel sv. Mikuláše – náhrobník Václava Tetoura z Tetova (+1560), detail s polepšeným erbem.

KRESBA:

1. Erb Tetourů z Tetova s malenovickým hradem v pozadí (podle pečeti Viléma Tetoura z Tetova na Malenovicích z r. 1484).

Foto a kresba: autor

Jan Skutil

Nejstarší literární obraz rodiny v Prvé staroslověnské legendě o Václavovi

V rámci interdisciplinárního zkoumání počátků a nejstaršího vývoje českého státu, přemyslovského rodu a svým způsobem i fenoménu rodiny a Prahy lze najít také podnětné motivy nejen v hmotných pramenech

v duchu goethovského lapidárního označení **ve sledování zlomků řadících se v celek, nýbrž i v památkách slovesných**. Proto je třeba povšimnout si takto analyticky děl literární povahy vzniklých v Čechách ještě

před Kosmovou kronikou [1125].¹⁾ Tyto nám poskytnou informace o Praze a zejména o rodině především z doby knížete Václava, biskupa Vojtěcha a ze století jedenáctého. Je třeba je rozebrat jednotlivě, protože si mnohdy jejich relace vnitřně často dokonce záměrně odporují, jak je tomu např. při srovnání starších i mladších václavských a vojtěšských legend v jednotlivostech. Již R. Turek upozornil²⁾, že z legend 10. a 11. století získáme mnoho faktů o našich nejstarších chrámech a týž badatel správně ocenil i význam legendy *Crescente fide*³⁾ pro poznání zdi kostela Panny Marie, podobných zpráv z Kristiána pro zkoumání václavské rotundy apod. Proto má analýza literárních pramenů z hlediska místního mnohdy i daleko širší význam než jen monodisciplinární, v našem případě literárněhistorický, popřípadě jazykovědný, ale zejména kulturně-historický a genealogický.

Pravděpodobně nejstarší relace o rodině ze všech slovesných památek české proveniencie přináší Prvá staroslověnská legenda o Václavovi (se zřetelnými bohemismy)⁴⁾, vzniklá v Praze kolem r. 940, jež se však nedochovala v našem prostředí, nýbrž ve dvou redakcích jinonárodních⁵⁾, a to v jihoruské (tzv. *vostokovské*) a také v *charvátskohlaholských* rukopisech. Jde o práci svým rozsahem relativně velmi malou (ve Výboru z české literatury⁶⁾ otištěnou na 116 řádcích), koncipovanou očividně podle velkomoravského Života Metodějova⁷⁾, neboť je oproštěna ode vší hagiografické složitosti byzantských literárních vzorů⁸⁾, jichž je Život Konstantinův⁹⁾ zcela pravověrným dítkem.

První staroslověnská legenda, pro niž by byl jistě přesnější název s termínem *život*, tedy První staroslověnský život Václavův, pochází zhruba ze stejné doby jako jsou povšechné relace informativního charakteru o Čechách u Ibrahima ibn Jákuba at Turtuši asi z let 965/6, i hebrejské texty Josippovy vzniklé v Itálii kolem r. 953¹⁰⁾, jež však mohou být ještě starší, t. j. z 9. století.

První staroslověnská legenda o Václavovi má pro obraz knížecí rodiny žijící na území dnešního Pražského hradu zásadní důležitost, stejně tak jako pro poznání života tehdejší vládnoucí vrstvy. Vztahuje se k době prvních tří desetiletí 10. století a zachycuje především prostředí Vratislavovy knížecí rodiny, z níž se kromě Vratislava a jeho choti Drahomíry jmenují jeho synové Václav a Boleslav a beze jména se připomínají jejich čtyři sestry, jež byly provdány do cizích zemí. Nemluví se o tom, že by byl Václav, stejně tak jako Boleslav ženat.

Místní jméno Praha se tu cituje celkem třikrát, a to v kontextu „chtěl Václav jeti do nů do Prahy“ (rozumí se ze Staré Boleslavi, ř. 60 edice Výboru, cit. v pozn. 6), dále v souvislosti s likvidací Václavových přívrženců v jeho sídelním hradě po boleslavské vraždě, že totiž „jiné muže napadli v Praze, jedny pobili a druzí se rozběhli po zemích, děti jejich pobili kvůli němu. A služebníky boží oloupili, vyhnali je z města...“ (ř. 79–80). Zde se Praha 10. století stejně jako u Ibrahima ibn Jákuba jmenuje jako město. Po třetí se jmenuje Praha v souvislosti s translací Václavových pozůstatků z Boleslavi převezených „do slavného hradu Prahy“ (ř. 110).

To, že jméno Praha je tu pouze třikrát, chápeme za projev literární symboliky s využitím nábožensko-mýticky významného čísla tři v hagiografii; kromě toho je tu Praha zmíněna jinak, jmény svých chrámů, a to

nejdříve Panny Marie (ř. 12), v němž se konaly Václavovy postřiziny a dvakrát se jmenuje chrám sv. Víta; po prvé, že jej Václav nechal zbudovat (ř. 53) a po druhé, že do něho bylo jeho tělo umístěno po translaci z Boleslavi (ř. 112). Tedy rovněž třikrát je tu vložena zmínka o pražských kostelích do kontextu této legendy — života. V uvedené naší literární práci se nesmělo třikrát mluvit o hradu Boleslavově, i když v něm došlo k nejzávažnější události v celém Václavově životě — k vraždě, a to proto, že by jinak byla dotčena autoritativnost a supremace ústředního knížecího sídla, později nazvaného *mater urbium*. Proto se výslovně píše, že Václav jel na hrad Boleslavův (ř. 59), po druhé, že jeho tělo bylo přeneseno z hradu Boleslavova (ř. 110), přičemž mezi těmito dvěma lokacemi stejného místa se uvádí ve stylistické elipse, že „v tom hradě zabili s ním“ (tj. s Václavem) i jeho přátele (ř. 80). Místní jméno Boleslav je tu nahrazeno ukazovacím zájmenem spojeným se substantivem.

Důležité je rovněž vyčíst z této literární památky i některá fakta jiná, o nichž se tu přímo nemluví. Není tu nikde např. uvedeno, kde se konkrétně Václav narodil a také, kde byl pokřtěn; předpokládáme tudíž, že v obou případech tomu nebylo v Praze, neboť tuto skutečnost by autor staroslověnské památky, který knížete s největší pravděpodobností ještě znal, neopomenul uvést k oslavě Prahy. Václavovy postřiziny jsou přesně lokalizovány do chrámu Panny Marie v Praze. Významná skutečnost tu je ta, že text legendy uvádí, že Vratislav k synovým postřizinám pozval „jednoho biskupa s veškerým duchovenstvem“ (ř. 11). Proč se v našem textu neuvádí konkrétně kterého, je velmi důležité. Kdyby šlo o řezenského biskupa, byl by jistě uveden popřípadě i svým jménem, tím spíše, kdyby šlo o biskupa z Itálie nebo o arcibiskupa mohučského či salzburského, byl by tu rozhodně také jmenován. Další text uvádí, že „odzpívali mši“ (ř. 11), ale není zde uvedeno jak: latinsky (řecky) nebo slovansky? Kdyby byla tato mše latinská, bylo by to zde asi výslovně uvedeno, stejně tak, kdyby šlo o mši řeckou. Závažné je zjištění, jak byl Václav postřizen, zda podle východního či podle západního ritu; tuto analýzu podnikl Jan Frček¹¹⁾, jenž zjistil v jiném rukopise této práce jméno biskupa Notara a zabýval se i šetřením jeho národnosti. Rozborem zpráv o Václavových postřizinách v trojí redakci práce, srovnáním textu modlitby s obdobnými jinými v byzantské a v západní sféře i v *Euchologii* sinajském zjistil, že postřiziny byly výraznou slovanskou církevní slavností. Podle mého soudu nevylučují, že biskup zde uváděný měl za své sedes Moravu, když jeden z jeho nástupců je připomínán při mohučské synodě¹²⁾ r. 976. Navíc byl Václav postřizen podle slovanského obřadu, a tudíž při slovanské mši.

Velmi důležitý je text legendy o sv. Václavovi, v němž se vypráví o výuce: „I dala jej bába jeho Ludmila vyučiti knihám slovanským podle návodu kněze a osvojil si smysl jejich dobře. Vratislav pak jej odeslal do Budče. I počal se pacholík učit knihám latinským a naučil se jim dobře“ (ř. 17–19). Z uvedeného vyplývá, že v Praze bylo v prvních desetiletích 10. století v našem pojetí přesněji označené staroslověnské učiliště, v němž se vzdělával Václav, dříve než se učil latinsky na Budči. Náš prvotní literární pramen, ukazující na zvláštní vztah obou vzdělanostních center první poloviny 10. století v českém knížectví, vnáší do poměru Prahy a Bud-

če ¹³⁾ jasnější světlo. Svědčilo by o tom, že v oné době se nekladl již jediný důraz na vzdělání slovanské a že latinští kněží v oné době žili excentricky mimo hlavní středisko knížecí moci pražské, v Budči, v duchovním tuskulu; snad tu byl i mužský klášter (?), a že také jeho vliv mohl být značný.

Rovněž zpráva, že Vratislav zemřel, když bylo Václavovi 18 let, jak se píše v První staroslověnské legendě o Václavovi, je velmi závažná, ale nepochopitelné tu je, proč se musela ujmout vlády tehdy jeho matka, když ve středověku knížecí princ v 18 letech byl všeobecně považován za dospělého a schopného samostatné vlády. Relace Prvé staroslověnské legendy o Václavovi je velmi důležitá rovněž pokud jde o poměr syna Václava k matce Drahomíře i naopak. V ní se totiž líčí Drahomíra jako křesťanská žena a naprosto se zde také neuvádí, že by dala zavraždit svoji tchýni Ludmilu, jak o tom referují mnohé jiné literární práce českého středověku. Z tohoto hlediska je třeba hledět na tuto památku velmi vážně; zdá se totiž, že První legenda o Václavovi má relace opravdu i zde nejpůvodnější a že teprve pozdější slovesné práce upravily vztah Drahomíry k Ludmile v jiném protikladném duchu, stejně tak jako poměr Drahomíry k Václavovi a naopak.

Tato legenda navíc ještě píše, že Drahomíra po Václavově smrti uprchla do Charvátska, tj. do území, jež zřejmě o několik let později spravoval Slavník se svým rodem ¹⁴⁾. V souvislosti s translací Václavových ostatků se v První staroslověnské legendě o Václavovi nepíše ani o mostě, ani o brodě přes Vltavu. Uvádí se, že Václav dal zprvu svoji matku poslat mimo svůj dvůr, ale pak ji povolal zpět, a že Boleslav zamítl Tírův požadavek dát ji rovněž zavraždit po smrti Václavově.¹⁵⁾

Každopádně je obraz Prahy, jak jej podává tato literární památka, stejně jako rodiny, jiný než v pojetí informací o Vratislavově příbuzenstvu (v relacích o vzájemných vztazích jednotlivých jejích členů) při referencích pozdějších památek, a to jak ideově, tak i reálně. Nejdůležitější jsou zprávy o tom, že se Václav učil slovanštině v Praze, o jeho postřížinách, o dvou pražských kostelích, o Václavových návštěvách jiných hradních kostelů. Z dalších míst se zde vzpomíná ještě dvorec Hněvysův, v němž se sešli spiklenci proti Václavovi a přizvali si ke schůzce jeho bratra Boleslava. Za strůjce úkladů se připomínají Čsta, Tíra a Hněvysa. Za spojence Václavova je třeba v Boleslavi považovat Mstinu, který byl zabit v souvislosti s václavskou vraždou. V První staroslověnské legendě o sv. Václavovi nejsou relace o pražských vinicích, jak je tomu v pozdějších václavských legendách, ani o jeho sluhovi.

Konfrontací této legendy — života — s ostatními václavskými texty z 10. století i z pozdější doby, s legendami cyklu vojtěšského a zejména s Kristiánem ¹⁶⁾ se podaří obraz Prahy v nejstarší době osvětlit ještě mnohými detaily, konfrontovat dále ještě četná sporná místa oné doby, a to navíc ještě s prameny archeologickými, historickými, a toponomastickými. Obraz první rodiny přemyslovského státu není tak úděsný, jak jej kreslily legendy a literární práce z mladší doby.

V duchu slovanského textu uvádíme u vladaře označeného kněz6 česky, nezcela adekvátní, pojem kníže, ač

jsme již jinde dokázali, že v době Václavově docházelo ke štěpení pojmu slova kněz6 a že tento byl vlastně původně adekvátní pojmu König, král.¹⁷⁾

P o z n á m k y :

- 1) Dušan Třeštík, Kosmas, Praha 1966, 2. vyd. 1972; týž, Počátky Přemyslovců, Praha 1981.
- 2) Rudolf Turek, Čechy na úsvitě dějin, Praha 1963, s. 23; týž, Čechy v raném středověku, Praha 1982.
- 3) Na úsvitu křesťanství; Z naší literární tvorby doby románské v století IX.—XIII., uspořádal Václav Chaloupecký, Praha 1942. Zde se nacházejí překlady Jaroslava Ludvíkovského legend *Crescente fide*, *Diffundente sole*, *Kristiána*, *Tempore Michaelis imperatoris*, *Factum est a Oriente iam sole*.
- 4) Miloš Weingart, První česko-církevněslovanská legenda o sv. Václavu, Svatováclavský sborník I, Praha 1934, s. 863—1087; Olaf Jansen [=Roman Jakobson], Český podíl na církevně slovanské kultuře, Co daly naše země Evropě a lidstvu, Praha 1940, s. 9—20; Miloš Weingart, Načatki češskoj kul'tury i pervoje češskoj cerkov'noslovjanskoje predanije o svjatom Václavě, Praha 1945, týž, Českoslovanský typ církevně slovanciny, Bratislava 1949, s. 128 n. V díle z r. 1945 klade První staroslověnskou legendu do r. 932 a dokazuje, že v Čechách byla literárním jazykem v 9.—11. stol. staroslověnština.
- 5) Josef Vajs, Sborník staroslověnských literárních památek o sv. Václavu a sv. Ludmile [Zde pořídil Josef Vašica překlad jihoruské redakce podle vydání N. J. Serebrjanského], Praha 1929, s. 11 n.
- 6) Výbor z české literatury od počátků po dobu Husovu, K vydání připravili Bohuslav Havránek, Josef Hrabák a spolupracovníci, Praha 1957, s. 54—57, 58.
- 7) P. A. Lavrov, Materialy po istorii vozniknovenija drevněšej piš'mennosti, Leningrad 1930. Srov. sborník *Na úsvitu křesťanství*, cit. v pozn. 3, s. 17—19.
- 8) Byzantské legendy, Výběr textů ze IV.—XII. století, Přeložili Emílie Bláhová, Zoe Hauptová, Václav Konzal, Ilona Páclová, Praha 1980. Srov. tu zejména studii S. V. Poljakovové, Byzantské legendy jako literární jev (s podrobným soupisem literatury, s. 315—339).
- 9) František Dvorník, Les légendes de Constantin et de Méthode vues de Byzance, Praha 1933. Vašicův překlad obou moravsko-panonských legend je zveřejněn ve sborníku *Na úsvitu křesťanství*, viz zde pozn. 3.
- 10) R. Turek v díle cit. v pozn. 1, s. 36—37.
- 11) Jan Frček, Byl svatý Václav postřížen podle ritu východního či západního?, Slovanské studie, Praha 1948, s. 144—158.
- 12) R. Turek v díle cit. v pozn. 2, s. 42.
- 13) Václav Davídek, Co bylo před Prahou, Praha 1971.
- 14) R. Turek, Slavníkova Libice, Praha 1946.
- 15) Bohuslav Havránek, Kritické poznámky k první staroslověnské legendě o sv. Václavu, Slovanské studie, Praha 1948, s. 139—143.
- 16) Legenda Christiani, Kristiánova legenda, Život a umučení svatého Václava a jeho báby svaté Ludmily, K vydání připravil, přeložil a poznámkami opatřil Jaroslav Ludvíkovský, Praha 1978.
- 17) Jan Skutil, K pojmu kníže a král v raném středověku, Sběratelské zprávy, Česká numismatická společnost, pob. Hradec Králové, 1983, s. 33—35.

Karel Müller

Dvě městská znaková privilegia ve Státním oblastním archivu v Opavě

Když v roce 1980 vyšly Baletkovy a Loudovy Znaký měst Severomoravského kraje¹⁾, byly přijaty většinou zájemců o komunální heraldiku s určitým zklamáním.²⁾ Zatímco kvalita všech doposud vydaných zpracování této tematiky v jiných krajích měla stále vzrůstající tendenci, uvedená publikace o Severomoravském kraji znamenala krok zpět a nedosáhla ani úrovně původního Baletkova soupisu.³⁾ Vzorem tedy i nadále zůstává práce Jaroslava Dřímala, Ivana Štarhy a kol. Znaký a pečeti jihomoravských měst a městeček⁴⁾, a to jak po stránce obsahové, tak i svou fotografickou přílohou, která vedle obvyklých fotografií pečeti přinesla také reprodukce erbovních miniatur z jednotlivých městských znakových privilegií. České kraje mají v tomto směru výhodu, poněvadž řadu erbovních miniatur vydal, byť pouze v nebarevné formě, již František Zvolský.⁵⁾ Morava však zůstala až do vydání jihomoravského soupisu ochuzena a pro severní Moravu tento nedostatek nebyl odstraněn doposud. V tomto článku se chceme zmínit o dvou městských znakových privilegiích nacházejících se ve fondech Státního oblastního archivu v Opavě⁶⁾, reprodukovat, s ohledem na tiskové

možnosti pouze nebarevně, jejich erbovní miniatury a současně korigovat některé nesprávné či nepřesné závěry a informace k danému tématu v dosavadní literatuře.

Dolní Benešov (okres Opava)

Dne 9. dubna, v úterý velikonoční, 1493 vydal v Budíně uherský a český král Vladislav II. Jagellonský na žádost Beneše z Drahotuš a na Benešově, přednesenou panovníkovi Onešem Štáblovským z Koválovic, privilegium pro Dolní Benešov. V literatuře je často vydání této listiny považováno za povýšení Benešova na městečko.⁷⁾ S tímto tvrzením však nelze zcela souhlasit, neboť Benešov je jmenován městečkem již v naraci listiny a privilegium se vedle udělení znaku a práva pečeti zeleným voskem, na což se níže zaměříme, týká povolení konání jarmarku na den sv. Markéty a týdenního trhu každou středu.

Listina o rozměrech 417 X 251 — 63 mm je psána na pergamenu v českém jazyce. Původně na červených šňůrách přivěšená panovnická pečeť je ztracena. Listina tvořila součást fondu Slezský stavovský archiv v Opa-

Dolní Benešov

věš), odkud byla později přeřazena mezi písemnosti fondu Velkostatek Dolní Benešov⁹⁾, kde se rovněž nachází opis tohoto privilegia z 6. června 1670, ověřený purkmistrem a radou města Hlučína.¹⁰⁾

Passáž týkající se udělení znaku a práva pečeti zeleným voskem městečku Benešovu zní v moderním přepisu doslova: „... nejprve že již psaným obyvatelům benešovským erb totiž štika držící plotici v ústech v štítu v poli červeném, tak jakož tuto v tomto listu malován jest, dali jsme a tímto listem mocně dáváme, k tomu také aby týmž erbem oni i budoucí jich všichni... privilegii i jiné potřebné věci pečeti a pečeti mohli voskem zeleným a toho erbu a pečeti tak aby již psané městečko o obyvatelé jeho užívali a užívatí mohli nyní i v budoucích časech bez všelikteraké překážky...“

Zmíněný znak je skutečně uprostřed listiny vymalován, a to ve zlatém rámečku o výšce 78 a šířce 71 mm.¹¹⁾ Na červeném doprava mírně nakloněném a v pravo vykrojeném štítu¹²⁾ vidíme kosmo položenou stříbrnou štku držící v čelistech stříbrnou plotici. Plastičnost štítu je naznačena drobným stříbrným stínováním, které však, obdobně jako stříbro figur, postupem času silně zoxidovalo. Pozadí miniatury je tmavomodré bez dalšího damaskování a štít je od středu horního okraje rámečku zavěšen na dvou žlutých rozvinutých pruzích látky. Toto zavěšení je však spíše jen naznačeno, nikoliv naturalisticky provedeno, jak se s tím setkáváme například na pouze o několik let starších miniaturách pro Uherské Hradiště¹³⁾ nebo St. Pölten.¹⁴⁾ V našem

případě mají tedy pruhy látky již jen dekorativní charakter a vyplňují zbývající plochu vymezenou rámečkem miniatury.

Benešovští svého privilegia využili a, jak píše Saurma¹⁵⁾, v roce 1593¹⁶⁾ si pořídili stříbrné pečtidlo s uděleným znamením a opisem: S. URBIS. BENESSOW (iae). Saurma popisuje ještě další, mladší pečtidlo, v jehož pečetním poli se nacházela rovněž štika s ploticí a opis SIG. CIVITATIS. BENESCHOVIENSIS.¹⁷⁾ Nezmínuje se však o typáři užívaném přinejmenším v první polovině 18. století, jehož otisky jsou v několika exemplářích dochovány v SOA Opava.¹⁸⁾ V kulaté pečetě o průměru 26 mm vidíme štít obdobného tvaru jako na miniatuře v privilegii se znamením štky s ploticí v čelistech. Opis, oddělený prostou linkou, zní S+OPPIDI+BENESSOW.¹⁹⁾ Na obecním razítku, které je doloženo otiskem z roku 1847, bylo zobrazeno volně položené oko Prozřetelnosti.²⁰⁾ To však ještě neopravňuje k tvrzení, že tohoto znamení užíval Dolní Benešov jako městského znaku od doby svého připojení k Prusku v roce 1742.²¹⁾ Tento problém by mohl být ještě vyřešen zjištěním užívání typářů s původním městským znakem i ve 2. polovině 18. století a později.

Tršice (okres Olomouc)

Obec Tršice, ležící na samé východní hranici dnešního olomouckého okresu, zakoupil v roce 1520 Jiří Žabka z Limberka.²²⁾ Na jeho žádost vysadil král Ludvík Jagellonský listinou danou v Budíně 22. ledna, v pondělí na den sv. Vincence, 1526 Tršice na městečko

Tršice

a udělil mu vedle dalších výsad také právo týdenního trhu každé pondělí, osmidenního jarmarku počínajícího pondělím po sv. Kunhutě a právo užívat v listině popsané pečeti a pečeti černým voskem.²³⁾ Žabka nedržel tršické zboží dlouho, neboť je již v roce 1532 prodal Zibřidovi z Bobolusk a prostřednictvím jeho syna Nikodema se statek roku 1568 dostal do rukou olomouckého biskupa Viléma Prusinovského z Víckova. Ten jej ještě téhož roku postoupil olomoucké kapitule, v jejímž majetku zůstal až do tohoto století. Tímto způsobem se také výše zmíněné tršické privilegium dostalo do archivu metropolitní kapituly olomoucké, který spravuje olomoucké pracoviště Státního oblastního archivu v Opavě.²⁴⁾ Listina má rozměry 580 × 310 — 103 mm, je psána v českém jazyce na pergameni s přívěšnou znakovou pečeti krále Ludvíka na červených a bílých šňůrách.

Část textu listiny týkající se práva užívání znaku, resp. pečeti a práva pečeti černým voskem zní v moderním přepisu takto: „Také tomu chcem, aby týž obyvatel téhož městečka Tršic pečet svou měli a tou pečetí své a cizí věci a potřeby černým voskem pečeti a jí užívati mohli (a na) té pečeti aby nesli půl orla zlatého v blankytném poli a dva štryty (!) bílé s jednou žabkou v spodním poli...“.

Na rozdíl od jiných městských znakových privilegií, mezi nimi výše zmíněného Dolního Benešova, se tedy v textu nehovoří o udělení „erbu“ případně „erbu neboližto pečeti“,²⁵⁾ ale výhradně pouze o pečeti, která je však dále popsána v barvách a uprostřed listiny v rámečku o rozměrech 105 × 105 mm také vymalována. Rovněž znak nenalézáme na štítu obvyklých tvarů, nýbrž je zcela nezvykle vkomponován do zlatem lemovaného kruhu o průměru 72 mm.²⁶⁾ Takto vytvořený štít, celý modré barvy, je dělen na dvě pole. V horním poli vyrůstá od dělicí čáry zlatá orlice se zlatým jazykem, ve spodním poli se nacházejí dvě bílá zúžená břevna, z nichž horní přiléhá k dělicí čáře, a pod ní zlatá žába obrácena doprava.²⁷⁾ Spodní pole je drobně zlatě damaskováno. Rohy vnitřního zlatého rámečku pokrývá lístkový ornament na červeném podkladu. Zlatý rostlinný ornament na zeleném podkladu pak vyplňuje prostor mezi vnitřním a vnějším, rovněž zlatým rámečkem. Že se v případě žaby jednalo o narážku na tzv. mluvící znak Žabků z Limberka, je nepochybné; uspokojivě však není vysvětlena symbolika zlaté orlice v horním poli.²⁸⁾

Baletka uvádí, že již v roce 1526 si Tršičti pořídili typář s uděleným znakem a užívali jej ještě v roce 1820.²⁹⁾ Má tím na mysli pečeti, jehož vyobrazení uveřejnil již F. A. Slavík ve své práci o městských a vesnických znacích a pečeti na Moravě.³⁰⁾ Pečetní obraz o průměru 32 mm tvoří znak Tršic na dole zaobleném štítě v kartuši s bohatým rolverkovým okrajem. Nad horním okrajem štítu je uveden letopočet 1526. Opis oddělený prostou linkou zní: + : S : OPPIDI : IN : TRSSITZ : . Otisky tohoto typáře jsou známy z elaborátů Josefského katastru z roku 1787 i z matriky výnosu pozemků z roku 1820.³¹⁾ Rozhodně se však nejedná o typář vyrytý již v roce 1526, k čemuž sice svádí uvedený letopočet, avšak samo ztvárnění pečeti tuto dataci vylučuje a svědčí o pozdější době vzniku. Letopočet zde pouze odkazuje na datum udělení privilegia a neurčuje rok vytvoření pečeti. Naše tvrzení je podpořeno i existencí staršího typáře, který byl použit při

zpečetění listiny z 9. srpna 1546.³²⁾ V pečetním poli vidíme tršický znak na souměrném, po obou stranách vykrojeném štítě s nezvykle protaženým horním okrajem. Nad ním je volně umístěn letopočet 1526 a znění opisu, pokud můžeme soudit z fotografie, je totožné s výše uvedeným typářem. Jednoznačně se v tomto případě jedná o typář starší předchozího, jenž byl patrně vyryt krátce po vystavení privilegia v roce 1526. Podle něj bylo později, patrně v průběhu 17. století, vyryto ve své době odpovídajícím uměleckém ztvárnění Baletkou zmiňované pečeti, užívané ještě v roce 1820.³³⁾

Poznámky:

- 1) L. Baletka — J. Louda, Znaky měst Severomoravského kraje, Ostrava 1980.
- 2) Viz např. reakci F. Zvolského, Poznámky a doplňky ke znakům moravských měst a městeček, řada druhá, Brno 1982, s. 4—5.
- 3) L. Baletka, Znaky měst a městeček Severomoravského kraje, Sborník Státního archivu v Opavě 1968—1971, Opava 1971, s. 165—295.
- 4) J. Drímal, I. Štarha a kol., Znaky a pečeti jihomoravských měst a městeček, Brno 1979.
- 5) F. Zvolský, Znaky českých měst, seš. 1—4, Brno 1948—49.
- 6) V SOA Opava jsou uloženy i další originály městských znakových privilegií, např. pro Velkou Bystřici z roku 1502; ty však mají jen slovní popis uděleného znaku bez erbovní miniaturny.
- 7) L. Hosák, Historický místopis země Moravskoslezské, Praha 1938, s. 810; týž, Historický místopis Hlučínská I, Hlučínsko, 1959, č. 1, s. 9; Baletka, c. d., s. 183; Baletka-Louda, c. d., s. 26; O. Káňa a kol., Okres Opava, Ostrava 1983, s. 119; Hrad, zámek a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, Severní Morava, Praha 1983, s. 57. Privilegium bylo městečku potvrzeno Ferdinandem I. 22. května 1560 — viz K. Liška, Poznámky ke znakům měst a městeček Severomoravského kraje, Heraldika, zvláštní příloha k č. 2/1978, s. 4.
- 8) SOA Opava, Slezský stavovský archiv v Opavě, sign. B XXI 12.
- 9) SOA Opava, Velkostatek Dolní Benešov, přírůstky.
- 10) Původně rovněž ve fondu Slezský stavovský archiv v Opavě, sign. A VI 19. Listina je velmi nekvalitně reprodukována v práci A. Grobelného a kol., Ostravsko do roku 1848, Ostrava 1968, s. 85.
- 11) Baletka, c. d., s. 183 uvádí chybným měřením zjištěné menší rozměry.
- 12) S téměř shodným tvarem štítu se setkáváme na miniatuře privilegia pro Vysoké Mýto z 20. 10. 1471 — viz Zvolský, Znaky českých měst, c. d., seš. 2, k č. 238.
- 13) Privilegium pro Uherské Hradiště vydané 29. 6. 1481 Matyášem Korvínem — viz Drímal-Štarha a kol., c. d., tab. XVIII.
- 14) Privilegium pro St. Pölten z 25. 12. 1487 — viz Matthias Corvinus und die Renaissance in Ungarn 1458—1541, Schallaburg 1982, katalog, obr. 22, kat. č. 154, s. 264.
- 15) H. Saurma v. Jeltsch, Wappenbuch der Schlesischen Städte und Städte, Berlin 1870, sl. 8—9.
- 16) Baletka, c. d., s. 183 a Baletka-Louda, c. d., s. 26 chybně uvádějí rok 1583.
- 17) Saurma, c. d., sl. 9. Baletka, c. d., s. 183 chybně cituje, že znamená se na tomto typáři nacházelo volně bez štítu.
- 18) SOA Opava, Karolinský katastr, inv. č. 79 [z let 1722—1725]; Hejtmanský úřad knížectví opavsko-krnovského v Opavě, inv. č. 181, kart. 36 — soupis řemeslníků v Dolním Benešově z 7. 7. 1732. Soupis reprodukován v práci Grobelného a kol., c. d., s. 133.
- 19) Místo písmena D je vyryto stranově obrácené G; stranově obrácené je rovněž písmeno N.
- 20) SOA Opava, Soupis pečeti měst a městeček v Severomoravském kraji, Opava 1969, okres Opava, Dolní Benešov, fotogr. příloha.

- 21) Baletka, c. d., s. 183; Baletka-Louda, c. d., s. 26.
- 22) K dějinám Tršic, jejich zakoupení Žabkou a dalším osudům viz např. J. Baďura, Lipenský okres, Vlastivěda moravská, Brno 1919, s. 317; Hosák, Historický místopis, c. d., s. 629; Hrady, c. d., s. 249; naposledy M. Vysoudil a kol., Tršice, Praha 1984, s. 48.
- 23) Baďura, c. d., s. 317 chybně uvádí dataci listiny v podobě „pondělí po sv. Vincenci 1526“ a Hosák, Historický místopis, c. d., s. 629 ji omylem datuje do roku 1525.
- 24) SOA Opava, prac. Olomouc, Metropolitní kapitula Olomouc, Listiny, inv. č. 746, sign. A VI a 25/1.
- 25) Na severní Moravě viz např. jen o několik let později vydaná privilegia pro Třebovice (1532), Kokory (1535), Velké Kuněticko (1542) — viz Liška, c. d., s. 12, 24.
- 26) S obdobným způsobem podání městského znaku se setkáváme na erbovní listině pro Bratislavu z roku 1436, kde se však jedná o zobrazení městské pečeti i s kruhovým opisem — viz J. Novák, Slovenské mestské a obecné erby, 2. vyd., Martin 1972, tab. X.
- 27) Jak vyplývá z popisu i vyobrazení v listině, bílé zúžená břevna štítu nedělí na dvě poloviny, nýbrž jsou součástí spodního pole. Nepřesně popisuje Baletka, c. d., s. 275, kde se však nechává unést originálním textem a hovoří o polovici orla. Tuto chybu již neobsahuje Baletka-Louda, c. d., s. 81 (zde však Louda v barevné příloze namaloval orlici jazyk červený namísto zlatého), ale opakuje ji opět Vysoudil a kol., c. d., s. 48 spolu s chybným a nesmyslným „vyobrazením žabky s hlavou obrácenou vlevo“.
- 28) Baletka, c. d., s. 81 soudí, že se jedná o polskou (piastovskou) orlici se změněnými barvami.
- 29) Baletka, c. d., s. 275; Baletka-Louda, c. d., s. 81.
- 30) F. A. Slavík, Staré znaky a pečeti městské a vesnické na Moravě, Časopis Moravského muzea zemského, 1905, s. 148, tab. VIII/4. Fotografie této pečeti přináší též Vysoudil a kol., c. d., obr. 1.
- 31) SOA Brno, D 6, sign. 730 a D 7, sign. 0 699. Fotokopie v SOA Opava, Sběrka pečeti měst (fotografie), Tršice.
- 32) Okresní archiv Olomouc, Archiv města Olomouce, Sběrka listin č. 618 (cit. podle F. X. Parsch, Das Stadt-Archiv zu Olmütz, I. Regesten zur Urkunden-Sammlung, Olomouc 1901, s. 64). Fotokopie v SOA Opava, Soupis pečeti měst a městeček v Severomoravském kraji, Opava 1969, okres Olomouc, Tršice, fotografická příloha. Baletka, c. d., s. 275 omylem ztotožňuje tento typář s výše uvedeným pečetídlem užívaným později.

Foto: Bohumila Mandrlíková

Naděžda Ptáková

Značky na cínových výrobcích ze sbírek Ostravského muzea

Značení cínových výrobků bylo v podstatě zárukou jakosti použitého materiálu a dobré kvality řemeslné práce. Slitina, užívaná k výrobě cínového nádobí směla obsahovat jen určité množství olova, které se přidávalo k cínu pro snazší tavitelnost. Ve větším množství by olovo škodilo zdraví. V českých zemích byl stanoven poměr 1:10.

V podstatě rozlišujeme tři druhy konvářských (cínařských) značek: **značka městská** — s městským znakem toho města, ve kterém byl cínař přijat za měšťana a stal se členem tamnějšího cechu; **mistrovská značka**: — skrývající osobu a jméno cínaře; **značka kvality** — časově nejpozději používaná, objasňuje původ a složení použitého materiálu.

Značky měly už od počátku různý tvar — kruhový, oválný, pouze štítek bez lemování a později i pouhý nápis na zvláště stužce nebo i bez ní. Také velikost značek kolísala a pohybovala se mezi 1–4 cm. Čím mladší značky, tím také větší a dekorativnější v protikladu k ryze účelovým značkám starší doby.

U městských značek je nejlépe patrná potřeba znalosti heraldiky. Ve značkách byl totiž většinou dodržován znak města, jen u velmi složitých znaků býval někdy při převzetí do značky zjednodušen nebo byla zvolena jen určitá část (jako např. u plzeňských mistrů, kteří používají většinou v městské značce pouze klíče z plzeňského znaku). Pro datování cínových předmětů je důležité případné polepšení městského znaku, které se odráží i v konvářské značce (nejlépe patrné u cínařských značek mistrů z měst pražských).

Mistrovskou značku si cínař po přijetí mezi mistry volil sám, při čemž se často projevila rodová tradice

užitím značky, která byla v jeho cínařské rodině používána po generace, jen s obměnou iniciál mistra. Hlavním motivem byl často emblém řemesla (konvice v různém provedení) nebo náboženský motiv (beránek boží, boží oko, postavy světců, často patronů jednotlivých mistrů), někdy také domovní znamení místa, kde konvář bydlel, či alegorické postavy. Zvláštním druhem je motiv tzv. mluvícího znamení (např. olomoucký cínař Hahn měl ve značce kohouta — kohout — německy der Hahn). Hlavní motiv bývá doplněn iniciálami mistrova jména a někdy též letopočtem přijetí cínaře za mistra. Od 18. století se vypisuje většinou celé jméno cínaře.

Spojením městské a mistrovské značky na jednom razidle vznikla tzv. sdružená značka, oblíbená v 18. století zejména v pražských městech, v Kutné Hoře, České Kamenici ale i jinde.

V některých cizích zemích se už od 2. poloviny 16. století používalo značky kvality. Zárukou dobré kvality cínu (ne však značkou kvality) u nás bylo pravděpodobně užití tří značek, z nichž dvě byly městské a jedna mistrovská nebo dvě mistrovské a jedna městská. Jako záruku dobré kvality cínu užívali po vzoru německých konvářů také naši konváři ojediněle v 1. polovině 18. století římskou číslici X. Od 2. poloviny 18. století se pro slitinu cínu s olovem v poměru 10:1 užívá označení Probzinn. Značka kvality cínu se však v českých zemích ojediněle objevuje už od 17. století, a to nejprve v oblasti cínových dolů, zejména na Slavkovsku. Povinným se stalo užívání značky kvality dekretem Marie Terezie ze dne 26. 10. 1770, ve kterém se cínařům nařizuje používat výhradně cín bez příměsi olova. Od

té doby se datuje důslednější označování výrobků ze slavkovského cínu „Schlackenwalder Feinzinn“ (zkráceně „S: W Feinzinn“) a výrobků z cínu z jiných českých nalezišť pouze „Feinzinn“. Výrobky ze starého přelitého cínu s příměsí olova se označují slovy „Vermischtes Zinn“.

Od konce 17. století a ještě více během 18. století se užívá tzv. spojené značky, obsahující všechny údaje předcházejících tří značek. Tyto značky jsou větších rozměrů (2–4 cm) a většinou se opakují na předmětu třikrát vedle sebe. Obdobu těchto značek jsou značky s rozetou — ústředním motivem je růžice pod korunou, doprovází ji monogram nebo celé jméno cínaře, datum přijetí za mistra a označení kvality — většinou v opisech. Tento styl značení se u nás užíval asi od počátku 18. století. Koncem 18. století dochází však k úpadku kázně cínařských mistrů a s tím je spojeno i užívání několika různých razidel současně jedním mistrem. Výběr razidel zřejmě neurčoval žádný pádný důvod, řídil se pravděpodobně jen velikostí a účelem vyrobeného předmětu.

Mezi sbírkovými předměty Ostravského muzea je dosti početný fond starého cínu. Tento fond obsahuje 177 předmětů světského i církevního charakteru. Skupinu předmětů světského charakteru zastupují především předměty z vybavení domácností — tácy, talíře a talířky, mísy a misky, holby, konvice a konvičky, slánky, pohárky, dózy, ale také lampy a stolní svícny a nádoby různých použití. Skupinu předmětů sakrálního charakteru tvoří především kroupenky, kostelní svícny, nádobky na svaté oleje a na kadidlo a věčná světla.

Významnou skutečností je, že většina předmětů (108 ze 177) je značena a to jak mistrovskou, tak městskou značkou, později i značkou kvality, někdy pouze některým druhem značky. Ojedinele se vyskytují předměty, značené pouze značkou kvality; častý je způsob značení spojenou značkou, zachycující všechny podstatné rysy všech tří druhů značek a také tzv. značkou sdruženou. Mezi v podstatě pozdní způsoby značení patří i tzv. nápisové značení, kdy jsou údaje vypsány slovy bez lemování nebo řidčeji na zvlněné stužce. Vyskytuje se také značení manufakturních firem

19. století a několik netypických způsobů značení (připomínající spíše značky výrobců na stříbrných a alpakových předmětech). Značky na třech předmětech nelze pro vysoký stupeň setřelosti ani přesněji popsat, tím méně je lze určit. Některé z uváděných značek nebyly zatím identifikovány.

Z určených značek lze zjitit, že sbírka obsahuje větší počet předmětů od cínařských mistrů z **Chebu** — Georg Hauer (1776–1792), Anton Gschihai (po r. 1828), A. Gmeiner (po r. 1829), dále z **Prahy** — ze **Starého Města** — Leopold A. Nedvídek (1717–1771), Josef Scheller (1878–1914) a z **Nového Města** — Filip Gilich (1773–1798). Zastoupeni jsou rovněž mistři z **Karlových Varů** — G. C. Piteroff (18. stol.), Joseph Heilingötter (po r. 1777), Anton Heilingötter (po r. 1806), z **Horního Slavkova** — Johann Wilhelm Stücker (kol. r. 1730), Johann Adam Ulrich (kol. r. 1760) a z **Krásna** — blíže neurčený mistr Josef (18. stol.). Z Moravy jsou to pak mistři z **Opavy** — Wilhelm Gottlieb Götz (1737–1753), Johann Schöpfer (1786–1842), Josef Berner (1798–1886 — poslední opavský cínař), z **Nového Jičína** — rodina cínařů italského původu — otec Josef Rigolli (1808–1846) a syn Fridrich Evžen Rigolli (1846–1860), z **Olomouce** — Marek Antonín Jedlička (1751–1771), Johann Georg Hahn (po r. 1768), z **Jihlavy** — Dominik Tabela (po r. 1796). Ze zahraničních autorů se ojedinele objevují značky **polských mistrů** — Adam Gottlieb Spiess, Szprotawa (1786–1821), neznámý mistr z Bytomí (po r. 1768) a **německých mistrů** — Carl Moritz Damm, Rochlitz, NDR (po r. 1804), neznámý mistr z Norimberka (monogramista BHT, kol. r. 1750), z **Rakouska** pak Carl Pochtler, Vídeň (19. stol.) a J. Stauber, Linec (po r. 1848). Několika kusy je rovněž zastoupena **anglická manufaktura** Shaw & Fisher ze Sheffieldu a **vídeňské** manufaktury.

Poznámka na závěr.

Tento článek je třeba chápat jen jako informativní stručnou zprávu. V žádném případě se nejedná o vyčerpávající studii dané problematiky. Zájemce by autorka chtěla upozorřit, že soupis historického cínu včetně podrobného popisu značek je k dispozici na historickém pracovišti Ostravského muzea.

Do Vaší knihovny

Vladimír Růžek: Česká heraldická literatura od roku 1946 do roku 1980. Sborník archivních prací, 1984 (r. 34), č. 2, s. 512–539.

Anotovaný příspěvek, který „chce být kritickým zhodnocením badatelského úsilí na poli heraldiky zhruba v posledních třiceti pěti letech jejího vývoje“, vhodně, byť ovšem je částečně, doplňuje nedávno vydanou Bibliografii české práce heraldické I. Vedle již v ní podchycených prací zahrnuje totiž také množství titulů samostatných publikací nebo heraldických studií vydaných mimo oborové tiskoviny. Růžek rozdělil svůj článek do několika částí: 1. Metodika, časopisy, kompendia, bibliografie, dějiny

heraldiky; 2. Pramenná heuristika a evidence materiálu; 3. Státní heraldika; 4. Městská heraldika; 5. Církevní heraldika; 6. Šlechtická heraldika; 7. Cizí heraldika, heraldika v umění, terminologie. Jak sám autor uvádí v úvodu, hranice časového záběru příspěvku nejsou striktně dodrženy, zmíněny jsou i některé významnější práce staršího data a literatura je výběrově doplněna až do roku 1982/83. K řadě publikací a článků zaujímá Růžek hodnotící stanovisko, existenci jiných pouze konstatuje. Neke škodě věci jsou některé pasáže výrazně rozšířeny mimo rámec vymezený názvem článku a jeho úvodem — erbovníky a jejich význam, diskuse o vzniku a funkci městských znaků.

Právě tyto exkurzy a na řadě míst, včetně závěru, vyslovené podněty významně zhodnocující Růžkův článek, nemluvě pochopitelně o významu bibliografickém.

Závěrem několik drobných poznámek: Ačkoliv nebylo jistě možno zmínit veškerou produkci v oblasti komunální heraldiky, rozhodně neměla být pominuta práce Jiřího Schenka Znaky českých horních měst vzniklých do 17. století a jejich obrazová znamení (Studie z dějin hornictví, sv. 7, 1976, s. 92–137). V poznámce 99/ schází zmínka o druhém sešitě poznámek a doplňků Fr. Zvolského ke znakům moravských měst a městeček (Brno 1982), které se navíc, stejně jako sešit první, nevztahují pouze

k Jihomoravskému kraji, jak by bylo možno usuzovat z umístění v této poznámce, nýbrž zahrnují celou Moravu. Nepřesně jsou uvedeny některé citace prací (pozn. 26 — chybně Dr. Karel Schwarzenberg... místo PhDr. Karel Schwarzenberg) a jména autorů (s. 521 — chybně Ivan Hlobil místo Ivo Hlobil; pozn. 30 — chybně Címalová místo Cimalová). —km—

L'Armorial de Fojnica Sarajevo, vyd. „Oslobodenje“, 1972.

Vydání armoriálu nacházejícího se v klášteře františkánů ve Fojnici přináší erby rodů žijících na území dnešní Jugoslávie. Vznik armoriálu je datován Truhelkou do konce XV. stol., další jej datují do konce XVI. stol. nebo počátku stol. XVII. Poprvé byl publikován františkánem z Bosny Ivanem-Franjo Jukić

Na prvním listu je vyobrazení Pan-ny Marie, patronky království Bosny, list druhý pak nese svaté patrony domu Nemanjićů, bratry Kosmu a Damiana. List další přináší dedikaci v „bosančici“, z níž vyplývá, že je „genealogií suverénů bosenských neb illyrských a srbských vytvořenou popem Stanislavem Rubčićem k slávě Stipana Nemanjiće, imperátora Srbska a Bosny 1340“, pod touto dedikací je latinský zápis z června 1800. Na zadní straně tohoto listu je zobrazen sv. Jeroným, patron Illyrie. První ze 139 listů zobrazuje znak sestavený z erbů deseti slovanských zemí Balkánu-Makedonie, Illyrie, Bosny, Dalmácie, Chorvatska, Slovinska, Bulharska, Srbska, Raše a Primorja. Tyto erby jsou pak uvedeny samostatně na listech 2—11. Pak následují dva listy s erby Kotromanićů, králů Bosny (list 12) a Nemanjićů, králů Srbska. Na dalších 126 listech jsou zobrazeny erby rodů z Bosny, Chorvatska a Srbska. Erby jsou provedeny barevně s přilbami, přikrývadly a klenoty. Pro dějiny Opavska je významné zobrazení erbu Tvrtkovských (Tvrtkovičů), z nichž pocházela třetí manželka vévody Přemka Opavského Helena. Z vyobrazení erbu vysvítá tento popis: v modrém poli stříbrné kosmé břevno, v horním poli tři zlaté lilie v položení 2, 1, v dolním poli tři zlaté lilie položené za sebou. Přikrývadla modro-zlatá, na přilbě koruna o šesti výběžcích, klenotem je zlatá kytice. Erb je zobrazen na listu 15. Erb Kotromanićů je odlišný od znaku rodu na pečetích XIV. stol. uvedených v práci P. Andeliće (obdobná je situace u erbu Bosny).

F. Chocholatý

Walther P. Liesching: Die Siegel der Grafen von Montfort. Adler, Zeitschrift für Genealogie und Heraldik, 13. (XXVII.) Band, Heft 7, 1984, s. 209—236.

Článek podává podrobný rozbor pečeti hrabat z Montfortu, mladší větve falckhrabat tübingských. Obsahuje mnoho údajů obecné platnosti o charakteru pečeti vůbec a o pečetech jako pramenech pro heraldiku, obecné dějiny a dějiny umění. Autor se

po sfragistickém úvodu zabývá jezdeckými a znakovými pečeti hrabat z Montfortu. Jejich znakem byla korouhev — gonfanon. Později tento znak přešel na hrabata z Werdenberka a v 16. století na hrabata z Fünstenberka, s nimiž se objevuje i v naší heraldice. Studie přináší zajímavé poznatky o dědění typů, o společných pečetích členů rodiny, poručnických pečetích, o výskytu ročních dat na pečetích, o pečetích dam i duchovních osob i o zneužívání a falšování pečeti. Je doplněna 53 fotografiemi pečeti hrabat z Montfortu, poznámkami a genealogickou tabulkou hrabat z Montfortu od r. 1182 do r. 1787.

Jiřina Valíčková

Europäische Stammtafeln, Stammtafeln zur Geschichte der europäischen Staaten. Neue Folge, Band III, Teilband 1. Marburg, Verlag von J. A. Stargardt 1984.

Koncem roku 1984 vyšel další díl genealogických tabulek, vydávaných Detlavem Schwennicke. I tento díl soustřeďuje 200 tabulek věvodských a hraběcích domů Sváté říše římské a dalších knížecích domů evropských, zpracovaných mnoha genealogy z Evropy a zámoří. Základem tohoto dílu jsou nevládnoucí linie rodin z II. dílu. Jsou zde představeny západoslovanské knížecí rody, velké bavorské rodiny Aribonen, Sieghardinger, Otakare a okruh s hrabaty z Görzu a hrabaty z Cilli, hrabata z Grüningen-Landau, již téměř zapomenutí vedlejší větve hrabat z Württembergu. Z oblasti západoevropské jsou to především tabule vedlejší linie Capetovců, Bonapartů, domu Bragança — vedlejší linie Burgund-Capet, králů aragonských a hrabat z Barcelony a dále rodů Villehardouin, Toucy, Anjou, Foix a knížat z Antiochienu. Z východoevropského regionu zastihujeme tu polské krále rodů Wasa, Wiśniowiecki, Sobieski, Leszczyński a rod krále Stanislava II. Augusta, ruské knížecí rody Patrikijev, Bulgakov, vedlejší větve domu Romanov-Holstein-Gottorp, velkoknížat ruských. Oblast Balkánu je zde zastoupena rody navazujícími na díl II. Celou práci uzavírají nové poznatky, korektury a doplňky k dílům II a III/1.

Z regionu bývalé Koruny české jsou zde zastoupeni Piastovci slezští, opavští Přemyslovci, pánové ze Schellenberka jako pánové krnovští, pánové z Kunštátu a Poděbrad, přemyslovská odnož založená Dypoldem a knížata Liechtenšteinská. Věvodové slezští jsou zpracováni v tabulích 9—17 prof. K. Jasińským z Toruně, opavští Přemyslovci Frant. Chocholatým v tabuli č. 18, v tabuli 19 jsou to Schellenberkové ve zpracování Romana svob. pána Procházky z Mnichova, Dypoldovci v tabuli 20 prof. Jasińským, páni z Poděbrad do smrti Jiřího z Poděbrad (tab. 21) Niklasem svob. pánem Schrenck-Notzing z USA a jako věvodové Münsterberští a Olešničtí (tab. 22—23) Dr. Štefanem Glogowským z Bytomí. V tabulích 30 až 39 je zpracován rod Liechtenšteinský větve mikulovské počínaje Jindřichem

cem z Liechtenštejna, pánem na Mikulově a konče nynějšími knížaty a princí z Liechtenšteina. Celou tuto problematiku, včetně rakouských Liechtensteinských, zpracovává výše uvedený svob. pán Schrenck-Notzing z USA.

Většina tabulek je nově zpracována a přináší nové poznatky nejen pro rodovou genealogii, ale také pro studia historická daného regionu. Lze si jen přát, aby se alespoň díly této závažné práce, mající také vztah k našim zemím, dostaly do našich vědeckých knihoven. Pak by se nemohlo stát, aby mnohé naše práce historio-graphické byly poznámenány chybami v posloupnostech rodů či zaměňováním jednotlivých historických osobností.

F. Chocholatý

Gustav Hofmann: Metrologická příručka pro Čechy, Moravu a Slezsko do zavedení metrické soustavy. Plzeň — Sušice 1984, 100 s.

Dosavadní absenci vhodné moderní příručky pro převádění starých měr a vah na metrickou soustavu, bez čehož se během své práce neobejde ani žádný rodopisec, řeší vydání uvedené publikace, o které se postaraly Státní oblastní archiv v Plzni a Muzeum Šumavy v Sušici. První část příručky obsahuje nástin vývoje měr a vah do zavedení metrické soustavy v Čechách, na Moravě a ve Slezsku včetně uvedení jednotlivých užívaných soustav. Po výběrové bibliografii a připomínkách k uživateli příručky pak následuje na padesáti stranách vlastní abecedně řazený soupis jednotek měr i vah z nejrůznějších oborů pracovní činnosti používaných v dějinném vývoji na území Čech, Moravy a Slezska. I když pro slezské poměry máme k dispozici práci Bohumíra Indry „Míry a váhy ve Slezsku a jejich redukce“ (Slezský sborník, 1962, s. 324—350, 475 až 496), anotovaná publikace by neměla chybět v knihovně žádného genealoga. Je potěšitelné, že na rozdíl od většiny obdobně zaměřených účelových tisků byla Metrologická příručka vydána knižtiskem a v poměrně velkém nákladu 3000 výtisků. Zájemci si mohou publikaci v ceně 16 Kčs + poštovné objednat na adrese Státní oblastní archiv, Sedláčkova 44, 306 12 Plzeň. — km —

Města v hradbách. Pohled do jihomoravských okresních archivů. Brno, Muzejní a vlastivědná společnost 1984, 57 s.

I když se nejedná o genealogickou ani heraldickou publikaci, považujeme za užitečné upozornit na tuto práci zpracovanou kolektivem archivářů Jihomoravského kraje a vydanou u příležitosti 30. výročí jednotného archivnictví a 10. výročí vydání archivního zákona. Navazuje na dvě již dříve vydané propagační brožury přibližující činnost okresních archivů kraje a tentokrát je zaměřena na velmi zajímavý typ archiválií — veduty měst na tištěných výučních lis-

tech z 2. poloviny 18. století a počátku století následujícího. Z fondů okresních archivů bylo vybráno 43 kvalitně reprodukováných ukázek s vedutami měst Moravy (ze SmK 2× Olomouc, Opava, Šumperk a Bílovec), Čech, Rakouska, Německa a Uher. Celostránkové fotografie jsou provázeny stručným popisem s údaji a době a místech užívání, uložení, případně signování (to však ne důsledně; schází u některých vedut, které evidentně signovány jsou).

Pro badatele, geneology i heraldi-

ky, je však důležitá především druhá část publikace, přinášející základní informace o všech třinácti okresních archivech Jihomoravského kraje podle stanoveného schématu. Zájemce zde okamžitě zjistí přesnou adresu daného archivu, případně jeho poboček a depozitářů, jméno ředitele, dny a hodiny určené pro badatelskou veřejnost. Současně získá základní přehled o vydaných průvodcích a tištěných pomůckách, počtu a rozsahu uložených fondů, stavu zpracovanosti fondů včetně údajů o strojopisných

pomůckách ke kmenovým fondům, především okresních úřadů, ONV, archivů měst, a velikosti archivní knihovny.

Velmi vkusným způsobem připravená brožura tedy nejen potěší svou obrazovou částí, ale může dobře posloužit k orientaci po okresních archivech Jihomoravského kraje. Zbývá jen dodat, že obdobou publikací bychom uvítali i z jiných krajů.

— km —

Z činnosti klubu

Nad výsledky dotazníkové akce

Jistě se nemusíme vracet k objasnění příčin, jež nás vedly k provedení průzkumu mínění, názorů i přání našich členů. Těm, kteří nám dotazník vyplněný alespoň v jedné části zaslali, chceme poděkovat za pochopení, slova povzbuzení i zajímavé podněty.

Celkem bylo rozesláno 205 dotazníků. Pozornost jsme zaměřili především na oba moravské kraje, kam putovala převážná většina výtisků. Asi čtvrtina celkového počtu byla rozeslána vybraným členům ve vzdálenějších oblastech. Do vyhodnocení bylo pojato 53 částečně nebo úplně vyplněných dotazníků, což představuje necelých 26 % rozeslaného počtu. Do průzkumu nebyli pojeti členové výboru. Uvedené číslo představuje poměrně reprezentativní vzorek, s jehož výsledky chceme seznámit jak aktivní spolupracovníky, tak i ty, kteří svůj názor opomenuli vyjádřit.

Přednášková činnost:

O pravidelnou účast na klubových přednáškách projevilo zájem 23 členů, pouze 4 se k nim vyjádřili negativně. Stejnému počtu respondentů vyhovuje plně i místo konání přednášek. Zjištěný počet se vcelku shoduje s průměrnou účastí na jednotlivých akcích a naznačuje, že k podstatnému zvýšení zájmu asi v nejbližší době nedojde. Poučné je rozložení zájmů účastníků přednášek. 11 z nich jeví zájem o všeobecnou historii, 16 o vlastivědu, 18 zájemců o genealogii lze rozčlenit na dvě zhruba stejně silné skupiny občanské a feudální genealogie, 9 členů zaměřuje pozornost na heraldiku, 2 na sfragistiku, 1 na vexilologii, 3 svůj zájem blíže nespecifikovali. Burcujeví je skutečnost, že 10 dotazovaných postrádá na přednáškách ostravskou problematiku a dalších 7 doposud čeká na téma, které by uspokojilo jejich zájem. Menší zájem o přednášky neplyne z oficiálnosti atmosféry, spíše z marného čekání na zařazení přitažlivého tématu. Přílišnou skromností by však bylo přehlédnutí nesporných úspěchů v této oblasti. Nejúspěšnější byly (počet hlasů uveden zde i v dalším textu v závorce):

Lucemburkové (7); Moravští Přemyslovci (5); Řád německých rytířů (5).

Jednoznačně se projevila potřeba neformální besední činnosti po přednáškách, kterou by přivítalo 22 respondentů. Tři další by dali alespoň občas přednost besedě před přednáškou.

Zájem o využití klubové knihovny má zatím 16 našich členů. Jsme však převědčeni, že se tento počet ještě zvýší po stanovení pravidelné studijní doby v definitivních prostorách. Řešení tohoto dlouhodobého problému spěje v současnosti ke zdárnému konci.

Pět členů by bylo ochotno připravit přednášku k tématu: heraldická terminologie; významné osobnosti a dějiny heraldických a genealogických spolků; dějiny Opavska a Těšínska; zvláštnosti genealogického bádání na Valašsku; kulturní historie a významné osobnosti Valašska; dějiny Spálovska, Vítkovska, Potštátska; znak města Krnova.

A co by si rádi poslechli návštěvníci? Genealogie občanských rodů (2); metodika zpracování genealogie vlastního rodu (2), prameny ke genealogickému studiu (2); významné osobnosti naší historie, dějiny české heraldické a genealogické práce; heraldické památky severní Moravy; kulturní historie severní Moravy; výklad odborníka o původu jmen, příjmení a přezdívek; slovanské osídlení našeho kraje se zaměřením na Holarice a Hanáky; valašská, německá kolonizace; přednášku o opavských Přemyslovcích.

Výběr témat i jejich zaměření a rozsah prokazuje rostoucí vyspělost posluchačů, potěšitelná je i touha po seznámení s obecnými a teoretickými základy, názvoslovím a metodikou badatelské práce. Právě takto zaměřené přednášky by mohly spontánně přerůst v diskusi a následnou besedu.

Výlet a výcházka:

25 dotazovaných by se rádo zúčastnilo klubového výletu, 4 neprojevili zájem. Připočteme-li k nim členy výboru a rodinné příslušníky, zdálo by

se obsazení autobusu reálné. Mnozí ze zájemců však připouštějí i možnost neúčasti, která by v 9 případech byla způsobena vzdálenějším místem bydliště a nedostatkem času, v 5 případech by ji ovlivnil zdravotní stav, u čtyř rodinné důvody. Stanovená cena by pravděpodobně neměla na případnou účast vliv. Náš optimismus však po přečtení těchto řádků rychle opadá; co když se ve stanoveném termínu nesejde z uvedených příčin dostatečný počet přihlášek?

Devatenáct zájemců je pro výlet jednodenní, 11 členů chce strávit na výletě dva dny. Trasa výletu by měla směřovat do míst poměrně málo známých (22), účastníci by se rádi seznámili s architektonickými památkami (16), případně zajímavostmi z oblasti lidové kultury (6). Podrobné informace o navštívených objektech by si přáli zvláště v oblasti heraldiky (13) i genealogie (11). Sedm členů by se spokojilo s běžným rozsahem výkladu.

Problém spočívá ve vymezení málo známé a přitažlivé oblasti. Tady se zájmy značně rozcházejí. Pro jižní Moravu byly 4 hlasy, pro Olomouc 3, pro Opavsko 2, pro Slovensko 2 a po jednom hlase dostaly jižní Čechy, střední Čechy, Osoblažsko, Bruntálsko, Nízký Jeseník, Sovinec, Zátor, Malá Haná, Javorník, Vidnava, Fulnek, Nový Jičín, Štamberk, Hranice, Val. Meziříčí a Val. Klobouky.

Ideální výlet, vycházející z našich reálných možností, by měl tedy být jednodenní, zaměřený nejspíše na Olomoucko, Opavsko, podhůří Jeseníků nebo valašskou oblast. Dali bychom zřejmě přednost prohlídce málo známých památkových objektů, k níž by člen výboru nebo pověřený zájemce připravil podrobný scénář. A hlavně — již v předstihu bychom potřebovali čtyřicet závazných přihlášek.

Sedmnáct dotazovaných projevilo ochotu zúčastnit se vycházky do blízkého okolí Ostravy, 5 dalších vycházku odmítá. I zde se potvrdila nejednotnost ve vymezení nejbližšího okolí a rozptýl zájmů je neobyčejně velký.

Za důkladnou prohlídku by stály slezskoostravský zámek, Landek, Šil-

heřovice, Paskov, Třebovica, Poruba, Kyjovice, Karvinsko, Hlučínsko, Hradec nad Moravicí, Odersko, Potštátsko, Vítkovsko, Krnovsko, Příborsko i Novojičínsko.

Deset členů souhlasí s přípravou trasy výletu či vycházky do konkrétní oblasti, respektive s písemnou radou k výběru navštívených míst. Pro uskutečnění vycházky je zapotřebí volit objekt snadno dostupný místní dopravou, přičemž příprava průvodce je při účasti menší než 10 osob neefektivní.

Časopis a ediční činnost:

Tato část dotazníku se těšila největšímu ohlasu. Potvrdila plně oblibu Zpravodaje i náročnost požadavků, z nichž některé při nejlepší vůli nejsme schopni splnit. Nemáme ambice ani možnosti plnit funkci jakési celostátní tribuny genealogie a heraldiky; naše zaměření je dáno již záhlavím i jménem zřizovatele. A tak články s úzce ostravskou problematikou, jež považujeme za nesporný klad naší práce, jsou terčem kritiky čtenářů z jiných krajů, na druhé straně naše snaha o širší záběr není vždy plně pochopena členy z nejbližšího okolí.

S grafickou úrovní tiskovin vyslovalo spokojenost 49 odběratelů, 4 májí dílčí výhrady. Text v oblasti svého zájmu sleduje 49 dotázaných, 12 věnuje značnou pozornost také fotografii, 18 našlo oblibu v kresbách znaků. Třicet osm čtenářů považuje obsah čísel za převážně zajímavý, jedenáct si přečte alespoň jeden zajímavý článek, pouze čtyři si zatím nedokázali vybrát. Třicet sedm respondentů si rádo přečte další zvláštní čísla, tři se zatím ještě nerozhodli, dva zaujímají odmítavé stanovisko.

K nejzajímavějším článkům podle názoru čtenářů patřily: M. Pavlů — P. Pastuszek: Epigrafické a heraldické památky šternberské pohřební

kaple v Gottwaldově-Malenovicích (7), F. Chocholatý: K otázce manželství vévody Přemka Opavského (7), J. Indra: Prapory střeleckých spolků slezských měst (4), J. Hanáček: Heraldický soubor stavovského domu v Brně (3) a další. Vesměs kladný ohlas měla také všechna dosud vydaná zvláštní čísla. Za zaznamenání stojí i jednotlivé hlasy, oceňující rubriky „Vešli do historie“ a „Do Vaší knihovny“.

Takovýto „žebříček“ není samozřejmě směrodatný pro posouzení skutečné hodnoty příspěvků. Zajímavé je také, že většina respondentů podlehla bezprostřednímu dojmů a hodnotí převážně články z posledního ročníku. Nebo je to snad známkou kvality obsahu ročníku 1984? Podle tematického zaměření vedou články s regionální heraldikou a genealogickou náplní, o významných osobnostech, či materiálově a metodicky přínosné.

Mezi články, které se nelíbily, zařadili čtenáři V. Markla Vznik a vývoj tovární značky V. Ž. (3), M. Kročka Jak byla vydážděna „císařská“ silnice v Moravské Ostravě (2), J. Indry Prapory střeleckých spolků slezských měst (2) a další, které ovšem jiní respondenti považují za zdařilé a přínosné.

A co by rádi naši čtenáři v příštích číslech? Metodiku genealogie vlastního rodu i všeobecnou, pramenný materiál ke středověké „státní“ a zemské heraldice, genealogii a heraldiku feudálních rodů Opavska a Těšínska, vlastivědné články k dějinám obcí našeho regionu, kulturně historické památky severní Moravy, nejbližšího okolí Ostravy, pečeti a znaky měst Severomoravského kraje, genealogii se zřetelem na oblast Valašska, památky osobláského hřbitova nevydanou část Praskovy Topografie (L—Z).

Předností časopisu je dle názoru respondentů kvalitní papír, dobrá práce redakce, solidní recenze a prostor pro uplatnění heraldických kreslířů. Neschází jí však ani rady, návrhy i kritické připomínky: uspořádat výstavku prací členů — genealogů a heraldiků, zveřejnit seznam starších čísel s jejich stručným obsahem, snížit cenu časopisu na úkor snížení kvality papíru, zlepšit však jeho vazbu, zvýšit rozsah časopisu na 32 stran, předávat časopis v rámci přednášek alespoň pravidelným návštěvníkům, zajistit zájemcům desky ke svázání jednotlivých ročníků, ponechat v časopise vložku s kresbami znaků, zajistit možnost výměny adres členů se stejnými zájmy, vyvíjet aktivitu k zahájení antropologického výzkumu pozůstatků opavských Přemyslovců. Rozporné jsou názory na barevnou přílohu. Výbor se ztotožňuje s těmi hlasy, které považují barevné reprodukce za zbytečný přepych.

Kritické připomínky se týkají i rozdílného formátu jednotlivých čísel, poškozování časopisu při doručování vzhledem k velkému formátu, vysoké ceny některých zvláštních čísel (Bibliografie, Pečeti) a nedokonalosti zpracování německo-českého genealogického slovníku. Výbor se bude rovněž zabývat kritickou připomínkou ke způsobu bibliografických citací.

Náš podrobný rozbor je zbudován na vyplněných dotaznících. Skýtá dostatek podnětů k zamyšlení pro práci výboru a redakční rady, nastává však zrcadlo i aktivitě členů a spokojenosti čtenářů. Rádi proto přivítáme i v budoucnu každou oprávněnou kritiku své práce. Váš zájem je pro naši další činnost povzbuzením, za něj se sluší poděkovat.

Ze výbor KGHO Jiří Stibor

Josef Pilnáček

Rody starého Slezska — dodatky

Úvod vydavatele:

V letech 1939—1973 vyšlo péčí heraldické sekce při MTZZ v Jílovém u Prahy za redakce M. Zárybnického v pěti svazcích rozsáhlé dílo Josefa Pilnáčka Rody starého Slezska (I. A—F, 1969, 223 s.; II. G—O, 1972, 293 s.; III. P—S, 1972, 179 s.; IV. Š—Ž, 1972, 164 s.; V. tabulky, b. d., XXXX tab.). Rukopis definitivní verze práce s názvem Slezská stařešina vznikl pravděpodobně v první polovině 40. let, neboť již v letech 1946 až 1947 projednával autor se Slezským kulturním ústavem v Praze možnosti vydání. Tehdy také byly vytvořeny Karlem Mayerem kresby znaků (k jeho osobě viz M. Zárybnický, Josef Pilnáček a Karel Mayer, Heraldika. Zpravodaj námětové sekce KNF SČF, zvl. č., 1975, s. II—III) a podle nich vyhotovena část štočků. K vlastnímu vydání však už do Pilnáčkovy smrti v roce 1952

nedošlo, a to ani později v Opavě, a rukopis se nakonec ocitl v opavském státním archivu (viz K. Müller, Pozůstalost Josefa Pilnáčka ve Státním oblastním archivu v Opavě, Zpravodaj KGHO, 1983, s. 64—65). Pořízen byl však strojopisný přepis, ve kterém byly jednotlivé rody, na rozdíl od rukopisu, seřazeny abecedně. Na původní Pilnáčkovu řazení odkazovala čísla rodů. Tento strojopis pak sloužil jako podklad k vydání v Jílovém.

Každého uživatele této nepostradatelné rodopisné příručky však zarazí, že se v ní neshledá s celou řadou známých a významných slezských šlechtických rodů (např. Kyselovský z Kyselova, Mošovský z Moravčína, Polan z Polansdorfu). Podrobným srovnáním rukopisu s vydanou verzí lze zjistit, že při realizaci strojopisného přepisu a následném abecedním řazení vypadlo více než 350 hesel, a to většinou rodů, jejichž příjmení po-

činají písmeny K, L, M, N, O, P (upozornil na to i. M. Švábenský při vydání Pilnáčkova díla *Neznámé rody a znaky staré Moravy*, Brno 1983, když se u řady rodů zmiňuje o nevydané části RSS). Do vydání pátého svazku se znaky rodů byly zahrnuty všechny Mayerovy kresby, a tak se stalo, že tabulky obsahují i znaky těch rodů, k nimž text v předchozích svazcích schází (kriticky k vydání P. Palát, *Moravská a slezská heraldika a genealogie v díle Josefa Pilnáčka*, Documenta heraldica, II/4, Praha 1980, s. 7, kde však chybně hovoří o souhrnném rejstříku v 5. svazku — ten ale obsahuje pouze jména rodů, často velmi zkomolená, k nimž byly pořízeny kresby znaků).

Poněvadž samostatné vydání doplňků by bylo časově velmi náročné a nelze je v současné době realizovat, přistupujeme k postupnému vydávání na stránkách Zpravodaje KGHO. Rody jsou řazeny abecedně, přičemž na Pilnáčkův rukopis odkazuje číslo hesla (Na několika místech autor nedopatřením vypustil či opakoval číslo. Později byly některé chyby odstraněny přečíslováním, na což upozorňujeme uvedením čísla v závorce). To také umožňuje vyhledání kresby znaku v pátém svazku jílovského vydání, i když pro upřesnění doplňujeme navíc číslo tabulky. Na Pilnáčkově textu, jehož podrobná revize a doplnění by si vyžádalo léta práce, nebylo vyjma drobných stylistických úprav nic měněno (viz též zásady Švábenského při vydání *Neznámých rodů*, s. 7). Na některé zjištěné omyly upozorňují připojené poznámky za hesly. Rovněž byly ponechány zkratky citovaných pramenů a literatury, jejichž přehled obsahuje první svazek jílovského vydání (s. 6—10). Přesné citace většiny užitých publikovaných prací uvádí Švábenský v *Neznámých rodech a znacích staré Moravy*, s. 269—293.

-km-

553.

Ast z Goldberka

Rod žijící na Osoblažsku, z něhož Michal býval dříve ve vojenských službách, načež oženiv se s Pavlou měl 1645 v Osoblaze nar. syna Pavla A. z G. (Notizenblatt 1884, s. 73). Jiný rod Astů žijící ve Vídni uvádí Adler, příloha Doerr-Thun 241.

409.

Brandstätter

Asi novoštitný rod žijící na Opavsku. Maxmilian z B. a Anna Seterben jsou kmotři v Opavě 10. 2. 1641 (Häussler 70). Snad též Max. Arnošt byl 1645—1652, jsa jinak nejvyšším vachmistrem, úředníkem na Hukvaldech. Týž byl ženat s Annou Marií roz. Piklarkou z Grodic, která se ujala Kyjovic po zemřelé Ludmile Piklarce, vdově Půhončího z Předměstí (Zukal G. S. obš., Prasek Topogr. 535, Hosák 756).

Znak neznám. Šimon Brandstätter, nejisto zda z tohoto rodu, obdržel 30. 1. 1656 potvrzení znaku, který císař Ferdinand I. 10. 9. 1530 udělil jeho předkům, a sice štít štípený, v pravé bílé polovici pošikmé červené štrychy či břevna, levá polovice dělená, v horní žluté části modrá hvězda, v dolní modré části rameno v lokti ohnuté držící hořící svazek; klenot dvě rozložená orlí křídla, každé téhož znamení jak příslušná polovice štítu; příkryvadla vpravo červenobílá, vlevo modrobílá. Gotfrýd Brandstein má ve štambuchu či památku Jesenského (viz zde) věnování psané 1609 ve Vratislavi.

(Poznámka vyd.)

Häussler, s. 70, uvádí jméno v podobě Maxmilian v. Brandstett.)

205 (208).

Březenský z Března

Málo známý slezský rod, ze kterého Václav B. z B. měl okolo 1580 dvůr v Nové Cerekvi, který prodal svého času (1586—7) Janovi Čiášovi z Kopen za 1050 zl. Jeho dcerou byla Mariana (!) B. z B., 1580 svobodná, jež dříve sloužila v Hranicích u Anny Kropáčové (z Nevědomí) a která se soudila s Albrechtem Donátem z Vel. Polomě a na Nov. Cerekvi. Václav B. z B., jenž měl ještě 1589 soudy s Čiášem pro nezaplacení prodaného dvora, záhy zemřel (vše Zukal G. S.). Na Moravě byl 1587 úředníkem na Dol. Kounicích Václav Břežanský z Břežan (Starom. rod. 278).

(Poznámka vyd.)

Rodový predikát má správně znít „z Břežan“. Chyba vznikla špatným přečtením Zukalových poznámek — viz SOA Opava, Pozůstalost Josefa Zukala, inv. č. 195, heslo Březenský z Břežan.)

1343.

Frankenberg z Proslic

Často Proslický zvaný, starý rod z města Frankenberka ze Saska, kde se uvádí zač. 13. stol., odkud se rozšířil do Slezska na Proslice a Komorno v okolí Kreuzburka. Tam žil již po 1400 (obš. Kozier. 34), odkud přišel na Opolsko-Ratibořsko a dále na Pštínsko a Těšínsko. V okolí Rosenberka koupil 1499 Jan (Hans) F. z P. Gořov, Janice, Koslovice, Věnkovice, Holé, Busov, Lipov a Neudorf (Fürstenstein 217, fol. 261). Na Gořově se uvádí 1539 Jan F. (Ldb. 335). Přeclov Pros. se soudí 1523 s Martinem Matějovským jsa 1527 ženat s Dorotou dcerou Urbana Sovětského a držitel Sovčic, Lomnice a Jamy, vše v Rosenberské oblasti. Přeclov Pros. měl 1539 děti Kateřinu, provdanou za Bernarta Jakubovského, Žofii, ženu Adama Machnického, a Jana, ženatého s Dorotou, dcerou Mikuláše Jasenského, které zapsal 1538 věno na Gořově (Ldb. 61, 115, 116, 264). Martin F. řeč. Prosl. dělí se 1527 o otcovské zboží (Ldb. 110). Žofie, dcera Jana F. řeč. Prosl. byla ženou Křištofa Skály ze Lhoty a Granovic, jejím poručníkem byl Petr Fr. (Ldb. 226, 270, 269). Václav F. z P. svědčí 1569, Magdalena roz. Návojová, vdova po Adamovi st. F. z P. prodává 1595 statek Janig (Fürstenstein 217, fol. 238—, 264—). Anna F. z P. byla 1583 ženou Jáchyma Důbravky z Jasení, jejím poručníkem byl Václav Šterc z Benk (Ldb. G 61). Kryštof F. koupil 1593 půl Hořova na Opolsku (Ldb. E 405). Dorota F. z P., sestra Dětřicha F. na Věnkovicích, 1597 žena Petra Bohutského z Bohutic, dostává zápis věna (Ldb. G. 278). Ludmila F. z P., žena Vachovského z Vachovic, dostává 1598 věno (Ldb. H 74). Helena F. roz. Táborova z Bystré činí 1625 poslední vůli (Ldb. G 1—7), totéž 1628 Adam F. sv. p. na starém Stubendorfu (Ldb. G 33). Na Pštínsku přichází F. z P. v tamějších zemských knihách (Wypler), později Eva Veronika F. roz. Vysocká z Hohenbaumu, která má 1709 podíly na Bojšově (Pl. O. Bojschow). Anna Pěglovská (snad žena Frant. Pěglovského) 1719 sv. p. Frankenb. ze Starého Jizbička na Jedlíně a Bojšově (Pl. O. Bojschow — pečť). Na Moravě se uvádí Frankenbergové z větve Ludwigsdorfu (Starom. rod. 301). Asi do této patří na Moravě jsoucí 1596 sestry Rebeka, Alena, Anna a Barbara Fr., jejichž strýcem byl Baltazar Hernyk z Lišic. Jejich bratr Václav F. byl tehdy uvězněn ve Znojmě a jejich příbuzenstvo žilo ve Slezsku u Minstrberka (obš. Brandl, Spisy Karla st. z Žerotína, I/1, 27, 29, 35). Rod uvádí Sinap. I 364, Cod. Sil. I 12 Schell., Zukal Konfisk.,

Hosák 892, 931—2, 938 na Těšínsku osedlé; četnou literaturu viz Král Adél 60—1, mladší genealogii mají almanachy Gothy ještě 1941, listiny v archivu Wilczků ve Vídni.

Znak jak vyobrazeno (tab. XXV), všeobecně znám. U větve F. z Proslic na bílém štítě tři červené cihly, u F. Ludwigsdorfu na žlutém tři rovněž červené cihly, klenot sedící liška držící v ústech kohoutí péra (vyobrazuje a obš. jedná Siebm. Schles., kde též znak sv. p. a hrabat).

829.

Frič (Fritsch)

Novoštítný rod, jehož předek Jan F. byl 11. 4. 1665 obdařen znakem a vladectvím. Týž byl přísedícím soudu v Grünberku ve Slezsku, zásobovav jinak po čas švédské války a též po míru soldatesku po 14 roků sukmem (Saalb. 74, fol. 571, Doerr 148). Jeho syn Jan z F. obdržel 30. 7. 1667 titul cís. rady, přičemž doloženo, že jeho otec byl za časů prvního švédského vpádu, při kterém město Grünberg bylo vypáleno, tamtéž starším a pro víru byl degradován (vše Saalb. 795, fol. 275 Vídeň).

Znak: na černém štítě zlatý korun. vzpřímený lev, klenot rostoucí bílý jednorozec, přikryvadla vpravo bílo červená, vlevo žluto černá (dle majestátu 1665). Jen kvůli evidenci uvádíme, že 1613 uděleno privilegium vdově po zemřelém apatykáři v Budišíně Regíně Fričové a jejím dětem Janovi Bernardovi a Anně Markétě Fričovým (Saalb. 23, fol. 47 Vídeň).

963.

Holub (doplněk k rodu č. 76 — II/s. 95)

Pod tímto příjmením žil ve Slezsku rod, který se psal Nadějovský z Nadějova, o kterém na jiném místě vypravíme, zde krátce uvádějíce, že Jiří H. uvádí se 1547 s vladykami Janem Šlichtníkem a Janem Posadovským na Opolsko-Ratibořsku (Kopíř 41, fol. 77, arch. minist. vnitra v Praze). Rod Holubů z Nadějova viz též Starom. rod. 446. H. z N. měli ve znaku anděla s holubicí.

349.

Kamenec z Kamena

Starobylý rod žijící na Opolsku, pocházející asi z Kamena (něm. Kamienk) 30 km sev. vých. od Opolí, není-li míněna osada Velký Kámen (Gross Stein), dle které se rovněž psali Kamencové žijící ještě v 17. stol. (viz níže). Tito K. jsou různí od Kamenců znaku kozla žijících na vých. Moravě a Opavsku, jak na jiném místě vypravíme, s kterými pro podobnost jména a stejného okolí někteří snadno mohou být zaměnění. Na Ratibořsku svědčí 18. 6. 1496 Jan K. (Cod. Sil. VI 141), snad našeho rodu. Kateřina dcera Jana K., 1486 žena Matouše ze Syrakovic (Cod. Sil. VI 125); Kateřina dcera Jana K. z K., 1478 žena Hanuše Drezka z Magnišovic. Jan K. poručník Doroty, ženy Proslického, se uvádí 1527—1538 na Pavoukově u Lublinic, 40 km vých. od Opolí (Ldb. 115, 170, 249). Na Pavoukově (Pavoukau) je ještě 1597 Jan K. (Schird. 91). Arnošt K. z K. prodal 1553 Mikuláši Bojovi z Gvoždán rybníky u Pavoukova (Ldb. E 51). Jan K. koupil 1560 Lhotu na Ratibořsku (Kopíř 62, fol. 293, arch. minist. vnitra v Praze). Jaroš K. z K. na Vozníkách obdržel 1564 mocný list [jak dříve, kopíř 89, fol. 7]. 1592 Jaroš K. z K. na Lubši je mrtev, jeho vdova je Dorota Rogojská z Rohozník (Ldb. G 200). Hedvika K. z K., 1586 žena Jiřího Makoveckého na Makovčicích, 10 km jihových. od Pavoukova (Ldb. G 163). Vozníky na Lublinicku měl 1591 Jan K. z K. (Shird. 42) a po jeho smrti

byly Vozníky 1596 prodány za souhlasu dědiců, totiž vdovy Mariny Kochtické z Kochtic a na Vozníkách a sester zemřelého Jana K. z K., a sice Evy ženy Baltazara Zeměckého ze Zeměntic a Sadové a Hedviky ženy Jana Herníka z Herny a na Lubši (Ldb. E 437). Jaroš K. z K. na Lubši (zem. 1588) měl bratra Jana 1584 na Vozníkách; Mikuláš K. z K. na Pavoukově 1601, Kristína jeho dcera, 1655 žena Jana Lasoty z Tošku, táž žije jako vdova 1655; Mikuláš K. z K. se soudí 1601 na Opavsku se Zajíčkem; týž má Pavoukov a 1604 je mrtev; jeho sestry jsou 1613 Anna, Dorota a Kristína (žijí 1625) a soudí se o poručenství se Šeborem Pražmou z Bílkova a na Bílovci (vše Zukal G. S.). Na Bílovci byl úředníkem 1582 Mikuláš K. z K. [jako dříve]. N. Kamencová byla okolo 1600 ženou Studenky ze Slatiny, její sestra Kristína byla provdaná Lasotová (viz dříve) a žila na Opolsku (Zukal G. S.). Eva, sestra Jana (viz dříve), žena Baltazara ze Zeměntic 1597 (Ldb. e 35). Mikuláš K. z K. byl 1587—9 úředníkem na Slavkově na Moravě (Vlastivěda Slavkov 119). 27. 7. 1598 je svědkem a pečeti svaatební smlouvu na Domečku u Buchtů Valentin K. z K. na {Kielisch?}, přičemž jeho pečeť má na štítě znamení Z a totéž mezi křídly (Z. A. Brno, N. S. 696/24). Jan z K. na Vozníkách se uvádí 1592 se svou ženou Marianou Kochtickou (Ldb. G III 27, fol. 224). Jiří K. z K. žil 1563 v Čechách na Jesenicích a byl ženat s Jitkou z Veselice. Týž žil ještě 1579 a měl dceru Jitku. Jejich přibuznou byla Kateřina Kamencová z Hostovic (obš. Hradý a zámky, II, 150, 162, kde i znak; též Siebm. Böhmen 231 se znakem Z). Jan K. z K. 1592 na Vozníkách, 1502 Štěpán K. kupuje od Hanuše knížete slezského ves Malý Kámen (Klein-Stein) na Opolsku (Fürstenstein 217, fol. 104—7, 132—3). Jan K. z K. svědčí 1437 na Osoblažsku (A. B. Kroměříž, léno Osoblaha, rep. I). V Opavě svědčí 17.—12. 1485 Jan z K. (Z. A. Brno, N. S.). Jan z K. byl 25. 8. 1488 svědek na Vel. Heralticích (Z. A. Brno, listy klášterů). Na Moravě žil tohoto rodu Mikuláš K. z K., 1585 úředník na Slavkově, jehož pečeť se znamením Z na štítě a mezi křídly je v Z. A. Brno (přiznávací listy). Sem patří asi na Moravě na Slavkovsku v Šardičkách žijící Alžběta Kamenická z K., žena Daněla Kytlice z Rudolce (Starom. rod. 369). Rod uvádí Siebm. A. A. Preus. Schles. III 88 se znakem a mladšími daty.

Znak jak vyobrazeno podle pečeti (viz dříve) (tab. XV), též Siebm. Tak vymalován též znak Regíny Kamencovny z Lagevník, sev. od Pavoukova, matere Jiřího Dobšice z Plavu a ženy Ladislava Dobšice z Pl., který se nachází ve vývodu Dobšiců (viz zde). Zde je štít černý a znamení Z bílé, křídla černá. Odchylku znamení na štítě má na pečeti Mikuláš K. z K. 28. 9. 1600 v Opavě (A. Wilczek, Vídeň), jenž má na štítě a co klenot mezi křídly znamení jako dvě spojené litery T, totiž jedna stojící, druhá opačně hlavou dolů, obě uprostřed kroužkem spojené. Štít byl podle Siebm. Böhmen bílý, klenot tři červená pštrosí péra, jinak vesměs orlí křídla se znamením Z jako na štítě. Objasňujeme, že toto znamení není snad litera Z, nýbrž starověké válečnické nářadí, podobně jako tzv. švěřček, který má podobu N, tedy položené Z. Bylo ze železa kovované ostrými hranami a výběžky opatřené, často i kruhy k upevnění majíc. Bylo vrháno pod koňstvo rytířů [často do úvozů kudy rytíři jeli] a jeho účelem bylo nohy [šlachy] rytířských koní poranit a tím jejich jízdu [boj] znemožnit. Totéž znamení má na štítě slezský rod Komnackých (Siebm. A. A. Preus. Schles. III 25).

